

अध्याय एक : परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

मूलतः मिथिला क्षेत्रमा प्रयोग गरिने मैथिलीलाई संस्कृतको मागधी प्राकृतबाट विकसित भाषा मानिन्छ। यो भाषा नेपालको पूर्वी तराई रौतहटको गौरदेखि सर्लाही, महोत्तरी, धनुषा, सिरहा, सप्तरी, मोरङ, सुनसरी र झापासम्म बोलिन्छ। जनकपुर र त्यसको वरिपरि बोलिने मैथिलीलाई यस भाषाको आदर्श रूप मानिन्छ। यो भाषा नेपालका अतिरिक्त भारतमा पनि बोलिन्छ। सुनसरी जिल्लामा मैथिली समुदायको उल्लेख्य बसोबास रहेको पाइन्छ। यो समुदायको आफ्नै मातृभाषाका रूपमा मैथिली भाषा रहेको छ। यहाँका मैथिल जातिले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषाको प्रयोग गर्दछन्। यसैगरी मैथिल मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्दछन्। यस क्षेत्रका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको लिखित प्रयोगमा धेरै त्रुटिहरू गर्दछन्। ती त्रुटिहरूमध्ये सङ्गति व्यवस्था गर्ने त्रुटिहरूलाई यहाँ समस्याको रूपमा उठाइएको छ।

प्रस्तुत शोध अध्ययनमा त्रुटि न्युनीकरण गर्ने उद्देश्यले त्रुटिको पहिचान, वर्गीकरण, कारण तथा निराकरणका उपायहरू सुझाइएका छन्। यो शोध अध्ययन सुनसरी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको लिखित प्रयोगमा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा गर्ने त्रुटिहरूमा सीमित रहेको छ। दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा आइपर्ने समस्याहरूको समाधान गर्दै प्रभावकारी नेपाली भाषा सिकाइमा सरोकारवाला सबै पक्षलाई सहयोग पुऱ्याउनु तथा सुभाव प्रस्तुत गर्नु यस अध्ययनको मुख्य पक्ष रहेको छ।

वाक्यमा प्रयोग भएका शब्दहरूका बीचको रूपायनिक मेल वा अनुकूलनलाई पद सङ्गति भनिन्छ। यसलाई भाषिक एकाइहरूबीचको समानता पनि भनिन्छ। वाक्यमा नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियाजस्ता पदहरू हुन्छन्। ती पदहरूका बीचमा लिङ्ग, वचन, पुरुष तथा आदरका दृष्टिले कायम हुने सङ्गति नेपालीमा विशेष महत्त्वपूर्ण हुन्छ। पदहरूका बीच उचित मेल भएन भने वाक्य अशुद्ध मानिन्छ। सिरहा जिल्लाका आठ कक्षामा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको प्रयोग गर्दा प्रायः सङ्गतिसम्बन्धी त्रुटिहरूको पहिचान, विश्लेषण, वर्गीकरण तथा निराकरणका उपायहरूसँग सम्बन्धित रहेको छ।

१.२ समस्या कथन

सुनसरी आकारमा सानो भए पनि विभिन्न जाति, भाषा र संस्कृतिले समृद्ध जिल्ला हो । यस जिल्लाको दक्षिण क्षेत्रमा आदिवासी, जनजाति मैथिली समुदायको उल्लेख्य बसोबास रहेको पाइन्छ ।

शाह, यादव पनि भनिने मैथिलीहरूको आफ्नै मातृभाषा रहेको छ । त्यसैले प्रायः यहाँका मैथिलीहरूले नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा प्रयोग गर्दछन् । यस आधारमा यहाँका मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा लेखनको क्रममा गर्ने पद सङ्गति-सम्बन्धी त्रुटिलाई यस अध्ययनको मुख्य विषय बनाइएको छ । यसर्थ निम्नअनुसारका पक्षहरूलाई यहाँ समस्याका रूपमा उठाइएको छ :

- क) सुनसरी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली विद्यार्थीहरूले नेपाली स्वतन्त्र लेखनमा पदसङ्गति-सम्बन्धी के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् ?
- ख) ती त्रुटिहरू के कारणले हुने गर्दछन् ?
- ग) उक्त त्रुटिहरूलाई कसरी वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ?
- घ) ती त्रुटिहरू निराकरणका लागि के कस्ता सुझाव दिन सकिन्छ ?

१.३ अध्ययनको औचित्य र महत्त्व

नेपाली विविध जाति, भाषा धर्म र संस्कृतिको साझा देश हो । यहाँ नेपाली भाषालाई विद्यालयीय शिक्षाको माध्यम भाषाका रूपमा छनोट गरिएको छ ।

नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ने विद्यार्थीहरूका त्रुटिहरू केलाएर निराकरण गर्ने सके शिक्षण सिकाइमा प्रभावकारिता ल्याउन सकिने तथा नेपाली भाषाको लेखाइमा शुद्धता बढाउन सकिन्छ । मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले पनि दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा प्रयोग गर्दा त्रुटिहरू बढी गर्ने गरेका छन् । मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषामा सङ्गतिगत त्रुटिहरू बढी गर्ने गरेको पाइन्छ । मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषामा सङ्गतिगत त्रुटिहरू गर्ने गरेका छन् । उनीहरूले गर्ने त्यस्ता त्रुटिहरूको पहिचान, विश्लेषण, वर्गीकरण तथा निराकरण उपायसँग सम्बन्धित भएकाले यस अध्ययनको औचित्य तथा महत्त्वलाई निम्नअनुसार उल्लेख गरिन्छ :

- क) मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली लेखनमा गर्ने सङ्गतिगत त्रुटिहरू पहिचान गरी निराकरण गर्न,

- ख) दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली शिक्षण गर्दा आइपने समस्याहरूको समाधान गर्न,
- ग) उपयुक्त शिक्षण विधि, क्रियाकलाप तथा समाग्रीहरूको प्रयोग गरी प्रभावकारी रूपमा नेपाली भाषा शिक्षण गर्न,
- घ) पाठ्यक्रम निर्माण, पाठ्यपुस्तक लेखन कार्यमा सहयोग पुऱ्याउन,
- ङ) विभिन्न मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई लक्षित गरी नेपाली भाषा शिक्षणको नीति निर्माण गर्न,
- च) मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई शुद्ध नेपाली भाषा सिकाइमा उत्प्रेरित गर्न,
- छ) नेपाली भाषाको शुद्ध र स्तरीय प्रयोगको लागि सङ्गतिसम्बन्धी नियमको जानकारी दिन,
- ज) मैथिली भाषाको विद्यार्थीहरूका विभिन्न पक्षमा अध्ययन अनुसन्धानकर्तालाई आधार प्रदान गर्न ।

१.४ अध्ययनका उद्देश्यहरू

यस अध्ययनमा सुनसरी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको स्वतन्त्र लेखनमा गर्ने पद सङ्गतिसम्बन्धी त्रुटिहरूको विश्लेषण गरिएको छ । प्रस्तुत शोध अध्ययनका उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन्:

- क) कक्षा आठका मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको लेखनमा गर्ने पद सङ्गतिसम्बन्धी त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु,
- ख) उक्त त्रुटिहरूको कारण पत्ता लगाउनु,
- ग) उक्त त्रुटिहरूको वर्गीकरण गर्नु,
- घ) उक्त त्रुटिहरू निराकरणका निम्ति सुझाव प्रस्तुत गर्नु ।

१.५ अध्ययनको सीमा

प्रस्तुत शोध अध्ययनको परिसीमा यसप्रकार रहेको छ :

- (क) यो अध्ययन सुनसरी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको लिखित प्रयोगमा गर्ने पद सङ्गतिसम्बन्धी त्रुटिहरूमा मात्र सीमित रहेको छ ।
- (ख) प्रस्तुत अध्ययन सुनसरी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको लिखित प्रयोग गर्दा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा गर्ने पद सङ्गतिसम्बन्धी त्रुटिहरूमा सीमित रहेको छ ।

१.६ परिभाषिक शब्द

प्रस्तुत शोध अध्ययनमा

- 'विद्यालय' भन्नाले यस शोधकार्यमा समावेश गरिएका सुनसरी जिल्लाका सामुदायिक माध्यमिक विद्यालय (इटहरी उपमहानगरपालिका), सरस्वती माध्यमिक विद्यालय ।
- 'विद्यार्थी' भन्नाले उल्लिखित विद्यालयका नमुनाको रूपमा छनोट गरिएका विद्यार्थी बुझनुपर्दछ ।
- 'शिक्षक' भन्नाले यस शोध अध्ययनमा छनोट गरिएका विद्यालयका नेपाली भाषा शिक्षक बुझनुपर्दछ ।
- 'सामग्री' भन्नाले शिक्षण सिकाइ कार्यकलापलाई सहज बनाउन प्रयोग गरिने उपकरणलाई बुझाउनुपर्दछ ।
- 'पाठ्यपुस्तक' भन्नाले कक्षा आठको नेपाली भाषा पाठ्यपुस्तक भन्ने बुझनुपर्दछ ।

अध्याय दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा तथा धारणात्मक संरचना

२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा

पूर्वकार्यको समीक्षा भन्नाले विगतमा त्यस विषयसँग सम्बन्धित भइसकेको अध्ययनलाई पुनरावलोकन गर्नु अर्थात् सम्बन्धित क्षेत्रका अन्य सामग्रीहरूको अध्ययन गर्नु हो। पूर्वकार्यको अध्ययन नगरी गरिएको अध्ययन स्तरहीन र अर्थहीन हुन जान्छ। पूर्वकार्यको पूर्ण अध्ययन अनुसन्धान र त्यसमा प्रयोग गरिएका धारणा र पद्धतिहरूका आधारमा भविष्यमा गरिने अनुसन्धान कार्यलाई पूर्वकार्यको समीक्षा भनिन्छ।

कुनै पनि समस्याका बारेमा अनुसन्धान गर्दा पूर्वकार्यको समीक्षा गरिनु अनिवार्य हुन्छ। यसै क्रममा यो शीर्षकसँग सम्बन्धित अध्ययनलाई सरसर्ती अवलोकन गर्दा विभिन्न सन्दर्भका र प्रयोजनका लागि त्रुटि विश्लेषण सम्बन्धी प्रशस्तै अध्ययनहरू भए तापनि मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली भाषा सिकाइका क्रममा सङ्गतिगत त्रुटिको विशिष्टीकृत अध्ययन भएको पाइँदैन। मैथिली भाषामा वैज्ञानिक रूपमा अध्ययन अनुसन्धान हुन जरुरी देखिन्छ।

नेपालमा बसोबास गर्ने विभिन्न जातजातिका आ-आफ्नै मातृभाषा पाइन्छ। ती जाति तथा समुदायले दोस्रो रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने र प्रयोग गर्ने गर्दछन्। मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले पनि नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा प्रयोग गर्दछन्। यस्ता त्रुटिहरू पहिचान गरी निराकरण गर्ने सम्बन्धमा विविध अध्ययनहरू भइरहेका छन्। त्यसैले मैथिली भाषा तथा अन्य भाषासँग सम्बन्धित रहेर पद सङ्गतिमा देखिएका त्रुटिहरूको अध्ययन गरिएकाले पूर्वकार्यहरूको यहाँ कालक्रमिक रूपमा चर्चा गरिएको छ :

भण्डारी (२०३९) द्वारा *नेपाली भाषा दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ने कक्षा आठका विद्यार्थीहरूले वाक्य गठनमा गर्ने अशुद्धीकरण* शीर्षकमा लघु अनुसन्धानको प्रतिवेदन प्रस्तुत छ। यस अध्ययनको मुख्य उद्देश्य नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिकेका नेवारी मातृभाषा भएका कक्षा आठका विद्यार्थीहरूले वाक्य गठनमा गर्ने अशुद्धीहरू पत्ता लगाउनु रहेको छ। यस अध्ययनमा मुख्य गरी लिङ्ग सङ्गतिमा हुने अशुद्धीहरूलाई के कस्ता प्रकारका त्रुटि गर्दारहेछन् भन्ने सन्दर्भमा नेपाली भाषाको वाक्य गठन प्रक्रियामा विशेष गरी लिङ्ग सङ्गतिमा त्रुटिहरू हुने गरेको र त्यसको कारण पर्याप्त भाषिक अभ्यास हुन नसकेको वा भाषिक वातावरण नपाउँदा अत्याधिक त्रुटि हुने गरेको कुरा निष्कर्षका रूपमा देखिन्छ।

शर्मा (२०४२) द्वारा *माध्यमिक तहका अवधि भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यहरूको लेखनमा गर्ने पदसङ्गति सम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन* नामक लघु अनुसन्धान प्रस्तुत गरिएको छ। यसमा अवधि भाषी विद्यार्थीहरूले नेपालीमा गर्ने कमीकमजोरी केलाउने प्रयास गरिएको छ। यो

अनुसन्धान माध्यमिक तहको अवधिभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यहरूको लेखनमा गर्ने पदसङ्गति सम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययनसँग केन्द्रित देखिन्छ। यसमा ७० जनाको अभ्यास पुस्तिकालाई आधार मानी त्रुटिहरूको व्याख्या एवम् विश्लेषण गरिएको छ।

शिवाकोटी (२०४८) द्वारा माध्यमिक तहमा अध्ययन गर्ने शिक्षार्थीहरूले वर्णविन्यासमा गर्ने त्रुटि विश्लेषण : एक अध्ययन शीर्षकको अनुसन्धान सम्पन्न गरिएको पाइन्छ। उक्त अनुसन्धानमा जम्मा १० वटा विद्यालयका कक्षा ८, ९, र १० मा ह्रस्वदीर्घ लेखनमा दीर्घको प्रयोग बढी गरेको, त्यस्तै गरेर 'श', 'ष' र 'स' मध्ये बढी सङ्ख्याले 'स' को प्रयोग गरेको, 'व' र 'ब' मा धेरैजसो विद्यार्थीले 'ब' को प्रयोग गरेको, त्यस्तै गरेर अजन्त र हलन्तमध्ये हलन्तको प्रयोग धेरै गरेको अनि चन्द्रबिन्दु र अनुनासिक वर्णमा समेत पर्याप्त मात्रामा त्रुटि गरेको निष्कर्ष निकालिएको छ।

घले (२०५५) ले कक्षा नौमा अध्ययनरत सार्वजनिक तथा निजी विद्यालयका विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण शीर्षकको शोध अध्ययनमा वाक्य गठनसम्बन्धी त्रुटिको अध्ययन गरेकी छिन्। यस अध्ययनमा वाक्य गठनमा देखिने वचन, लिङ्ग, पुरुष, काल, त्रुटिलगायत सबै प्रकारका त्रुटिहरूको ख्याल नगरिएको देखाइएको छ।

केसी (२०५५) ले कक्षा पाँच उत्तीर्ण मगर जाति विद्यार्थीहरूमा पाइने त्रुटिहरूको विश्लेषणात्मक अध्ययन शीर्षकमा गरिएको अध्ययनमा सस्वरपठन, शब्दोच्चारण, वाक्यगठन र विश्लेषण गरी उक्त त्रुटिहरू निराकरणका लागि सुझाव प्रस्तुत गर्ने उद्देश्य राखिएको पाइन्छ। मूलतः प्रयोगात्मक क्षेत्रीय सामग्री सङ्कलन विधिमा यो शोधकार्य आधारित रहेको छ। सुर्खेत जिल्लाको सदरमुकाम र ग्रामीण क्षेत्रका ३ ओटा विद्यालयका २०-२० जना विद्यार्थीहरूलाई नमुना लिइएको छ। नमुनामा मगरभाषी र नेपाली भाषिकाको समानुपातिक प्रतिनिधित्व गराएको देखिन्छ। निष्कर्षमा सदरमुकामका तुलनामा ग्रामीण क्षेत्रका विद्यार्थीले बढी मात्रामा त/ट वर्गका क्षेत्रमा शुद्धोच्चारणमा त्रुटि गरेको र पद सङ्गति सम्बन्धी पनि प्रशस्तै त्रुटि गरेको उल्लेख छ। यस अध्ययनमा उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिहरूको मात्र विश्लेषणमा सीमित हुन पुगेको छ। यसले पद सङ्गतिगत त्रुटिहरूको विश्लेषणलाई समेट्न सकेको देखिँदैन।

मिश्र (२०५६) ले कक्षा पाँच उत्तीर्ण थारू भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्यगठनमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्रमा विमातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा सिक्दा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण भएको पाइन्छ। क्षेत्रीय सामग्री सङ्कलन विधिमा आधारित यस शोधमा दाङ उपत्यकाका चारवटा विद्यालयका ८० जना विद्यार्थीलाई नमुनाका रूपमा लिइएको छ। विभिन्न किसिमका प्रश्नावली तयार पारी नमुना विद्यार्थीहरूलाई परीक्षण गरी प्राप्त

तथ्याङ्कलाई व्याख्या तथा विश्लेषण पद्धतिद्वारा निष्कर्षमा पुगेको छ । सात अध्यायमा समेटिएको उक्त शोधपत्र कर्ता, क्रियाबीचको पद सङ्गतिमा पनि प्रशस्तै त्रुटि भेटिएको निष्कर्षमा उल्लेख छ । नगर क्षेत्रका विद्यार्थीको तुलनामा ग्रामीण क्षेत्रमा विद्यार्थीले बढी त्रुटि गरेका कुरा उल्लेख छ । यस अध्ययनमा नेपाली भाषा दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ने विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान, वर्गीकरण, वर्णन तथा विश्लेषण गरी त्रुटि निराकरणका सुझावहरू प्रस्तुत गरिएको छ ।

यादव (२०५९) ले *कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन* शीर्षकको शोध अध्ययनमा मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारण गर्दा के कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् भनी त्यस्ता त्रुटिहरूको पहिचान गरी वर्गीकरण तथा विश्लेषण गर्ने, त्यस्ता त्रुटिहरूको निराकरणको लागि आवश्यक सुझावसमेत प्रस्तुत गर्ने उद्देश्यमा आधारित रहेर शोध कार्य प्रस्तुत गरेका छन् । उद्देश्यहरू पूरा गर्नका लागि क्षेत्रीय अध्ययन विधिको अवलम्बन गरिएको छ । सहयोग सामग्रीका रूपमा मैथिली भाषाका पुस्तकहरू पत्रपत्रिकाहरू सरकारी तथा निजी विद्यालयका कक्षा आठका विद्यार्थीहरू समेत नमुनाका रूपमा लिएको देखिन्छ । उक्त अध्ययनमा बढी विद्यार्थीले ठीक गरेको र कम विद्यार्थीले गलत गरेको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

बानियाँ (२०६०) द्वारा *कक्षा पाँचमा अध्ययनरत लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण* नामक शोधपत्रमा विशेषतः उच्चारणगत त्रुटिहरूको पहिचान, वर्गीकरण, वर्णन र व्याख्या विश्लेषण गरिएको छ । नमुनाको रूपमा पाँचथर जिल्लाका दशवटा विद्यालयबाट आठ आठ लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीबाट सामग्री सङ्कलन गरी त्रुटि विश्लेषण सिद्धान्त अनुसार तिनीहरूलाई वर्णनात्मक विश्लेषणात्मक सिद्धान्त अनुसार तिनीहरूलाई वर्णनात्मक गरी त्रुटि विश्लेषणात्मक क्षेत्रीय सामग्री सङ्कलन गरी त्रुटि विश्लेषणात्मक क्षेत्रीय सामग्री सङ्कलन र पुस्ताकलय विधिको प्रयोग गर्दै उक्त शोधपत्र प्रस्तुत गरिएको छ । पाँच अध्यायमा विभाजित उक्त शोधको निष्कर्षमा लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले उच्चारणमा सबभन्दा बढी अनुनासिक, अनुस्वार स्वरवर्णको 'अ'मा 'आ'स्वरान्त व्यञ्जन वर्णमा, घोषत्व र प्राणत्वसँग सम्बन्धित उच्चारणमा संयुक्त उच्चारणमा 'भ' र 'छ'मा त्रुटि गरेको कुरा उल्लेख छ । लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूसँग सम्बन्धित यो अध्ययन उच्चारणगत सेरोफेरोभिन्नै सीमित रहेको पाइन्छ ।

मरहठ्ठा (२०६१) ले *चितवन जिल्लाका सरकारी विद्यालयका कक्षा नौमा अध्ययन गर्ने मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यासका क्षेत्रमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन* शीर्षकमा शोधपत्र प्रस्तुत गरेका छन् । यस अध्ययनमा शब्दोच्चारण, वाक्य गठन, वर्णविन्यास र कविता सस्वर

पठनमा मैथिली भाषाभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिका बारेमा पत्ता लगाउने कार्य गर्नुका साथै त्यस्ता त्रुटिहरूको तुलनात्मक अध्ययन विश्लेषण गर्ने कार्यमा शोधकार्य केन्द्रित रहेको देखिन्छ। चार अध्ययनमा विभाजन गरेर क्रमशः परिचय, वर्णविन्यास सम्बन्धी त्रुटि, पदयोग र पदवियोग सम्बन्धी त्रुटि र निष्कर्ष खण्डमा सङ्गठित छ। निष्कर्षमा मैथिली भाषी विद्यार्थीले एउटै 'स' को मात्रै प्रयोग गरेको र 'ब' र 'व' मा ख्याल नगरेको देखिएको छ।

नेपाल (२०६६) ले कक्षा पाँच पूरा गरेका दनुवारी भाषी विद्यार्थीको नेपाली वर्णविन्यास र पद सङ्गति सम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोधमा दनुवार जातिको परिचय दिँदै त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय, वर्णविन्यास सम्बन्धी त्रुटिको व्याख्या तथा विश्लेषण, लेख्य चिन्ह तथा पदसङ्गति सम्बन्धी त्रुटिहरूको व्याख्या एवम् विश्लेषण प्रस्तुत छ। यसको मुख्य उद्देश्य दनुवारी भाषी विद्यार्थीहरूले नेपालीमा वर्णविन्यास र पद सङ्गति सम्बन्धी त्रुटिहरू पहिचान गर्नु, उक्त त्रुटिहरूको वर्गीकरण गर्नु, त्रुटि हुनुका कारण पत्ता लगाउनुका साथै त्रुटि निराकरणको उपाय प्रस्तुत गर्नु रहेको देखिन्छ। उक्त अध्ययनमा वर्णनात्मक र विश्लेषणात्मक विधि अपनाएको देखिन्छ। यसमा लिम्बू मातृभाषी विद्यार्थीहरूले पद सङ्गतिमा गर्ने त्रुटिहरूको प्रकृति, कारण र समस्या समाधानको उपायलाई समेटन नसकी केवल दनुवारी विद्यार्थीहरूमा मात्र रहेको देखिन्छ।

बानियाँ (२०६६) ले कक्षा आठका मोरङ जिल्लाअन्तर्गतका सुदरपुर सुन्दर दुलारी नया क्षेत्रका मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वर्णविन्यास, चिह्न र सङ्गति व्यवस्थामा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकको शोध अध्ययनमा कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको प्रयोगमा गर्ने वर्णविन्यास, चिह्न प्रयोग र सङ्गति व्यवस्थामा आधारित रहेर त्यस क्षेत्रका मैथिली विद्यार्थीहरूको त्रुटिलाई खोजी गरेका छन्।

गरागाई (२०६७) ले भरौल गाविस क्षेत्रका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको लिखित प्रयोगमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षक शोध अध्ययनमा उक्त क्षेत्रका मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले विभिन्न क्षेत्रमा त्रुटि गरेको उल्लेख गरेका छन्। कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली विद्यार्थीहरूका उत्तरपुस्तिकालाई आधार मानेर गरिएको सो अध्ययनमा वर्णविन्यास, चिह्न प्रयोग र सङ्गति व्यवस्थामा त्रुटि भेटिएको जनाएका छन्। साथै उनले ती त्रुटिहरू निराकरणका लागि सुझावसमेत प्रस्तुत गरेका छन्।

दर्जी (२०७०) ले कक्षा छका अध्ययनरत मोरङ्गीया थारूभाषी विद्यार्थीहरूले पद सङ्गतिमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा थारूभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको पद सङ्गतिमा गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गर्नु र त्रुटि हुनुको कारण पत्ता लगाउनु, उक्त त्रुटिको पहिचान, वर्णन, विश्लेषण गर्नु जस्ता उद्देश्य राखी थारूभाषी विद्यार्थीहरूले लिङ्ग सङ्गतिमा, कर्तामा लिङ्ग

निर्धारण हुने भए तापनि क्रियापदमा लिङ्ग व्यवस्था नरहेका जस्ता त्रुटि र निम्न आदर र उच्च आदर निर्धारण गर्ने क्रममा 'रे' र 'गे' शब्दको प्रयोग गरेको पाइयो । नेपाली भाषामा चार तहका आदरका तत्त्वहरू भएका कारण मोरङ्गीया थारूभाषी विद्यार्थीले आदर सङ्गतिमा त्रुटि गरेको निष्कर्ष निकालेको पाइन्छ ।

थापा (२०७१) ले मगरभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको पद सङ्गतिमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन शीर्षकमा उदयपुर जिल्लाका ५ वटा सामुदायिक विद्यालयको कक्षा १० मा अध्ययनरत ५ जना छात्र र ५ छात्रा गरी १० जना विद्यार्थीलाई समेटेर मगरभाषी विद्यार्थीले गर्ने त्रुटि, क्षेत्रको पहिचान, त्रुटि हुनुका कारण पत्ता लगाउने जस्तो उद्देश्य राखी स्थलगत अध्ययन विधिको प्रयोग गरिएको पाइन्छ । उक्त शोधमा मगर मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको पद सङ्गतिमा गर्ने त्रुटिको अध्ययनमा लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर र कोटि तथा कर्ता, क्रियावीचको सङ्गति, नाम, सर्वनाम, सङ्गति विशेषण र विशेष्यको सङ्गति तथा भेदक र भेद्यको सङ्गति आदि त्रुटि क्षेत्रमा केन्द्रित भई गरिएको पाइन्छ ।

मल्ल (२०७१) ले थारूभाषीले नेपालीको सङ्गति व्यवस्थामा गर्ने त्रुटिको अध्ययन शीर्षकमा थारूभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको लेखनमा गर्ने पद सङ्गतिगत त्रुटिको पहिचान गर्ने कारण पत्ता लगाउनु, त्रुटिहरूको विश्लेषण र वर्गीकरण गर्नु त्रुटि निराकरण निमित्त सुझाव प्रस्तुत गर्नु जस्ता उद्देश्य राख्दै सिराहा जिल्लाको कक्षा ८ मा अध्ययनरत विद्यार्थीलाई क्षेत्रीय अध्ययन विधि तथा स्थलगत अध्ययन विधिको प्रयोग गरिएको छ । उक्त अध्ययनमा थारूभाषी विद्यार्थीले कर्ता र क्रियाको सङ्गतिमा ६६ प्रतिशत कर्म र क्रियाको सङ्गतिमा ६० प्रतिशत नाम र सर्वनामको सङ्गतिमा ५० प्रतिशत र लिङ्ग, वचन, पुरुष आदरमा पनि अत्यधिक त्रुटि गरेको निष्कर्ष निकालेका छन् ।

यसरी विभिन्न समय र विभिन्न शीर्षकमा नेपाली भाषा र मातृभाषावीच पद सङ्गतिमा हुने त्रुटि सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान भएको पाइन्छ तर सुनसरी जिल्लाका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूमा पद सङ्गतिगत त्रुटि सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान भएको पाइँदैन । त्यसैले यो शोध कार्य नितान्त नौलो रहेको छ । यस अनुसन्धानले गर्ने त्रुटिहरूको बारेमा चासो राख्ने तथा अध्ययन गर्न चाहने जो कोहीलाई पनि यो अनुसन्धान उपयोगी हुन सक्ने देखिन्छ ।

त्रुटि विश्लेषण अन्तर्गत पर्ने ती अध्ययनहरू मूलतः दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्दा विद्यार्थीहरूले गर्ने वर्ण विन्यास, वाक्यगठन र उच्चारण सम्बन्धी त्रुटिहरूमा केन्द्रित रहेका छन् । खास गरी स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा अन्य मातृभाषाहरूले गर्ने त्रुटिको अध्ययन विश्लेषण प्रशस्तै भएको पाइन्छ, तापनि मैथिली मातृभाषा भएका विद्यार्थीहरूले स्तरीय नेपाली पद सङ्गतिमा गर्ने

त्रुटिको अध्ययन भने अत्यन्तै न्यून भएको पाइन्छ । त्यसकारण यस अध्ययनले केही थप सहायता भने प्रदान गरेको छ ।

२.२ पूर्वकार्यको उपयोगिता

उक्त पूर्वकार्यको अध्ययनले विगतको अनुसन्धानलाई दिशानिर्देश गर्ने भएकाले मैले यसबाट मैथिली भाषी वक्ताको मात्रै होइन अन्य भाषामा समेत प्रशस्त अध्ययन र अनुसन्धान हुन बाँकी रहेको पाए पनि मैथिली भाषाको पद सङ्गतिगत त्रुटिहरूको अध्ययन गर्न प्रशस्त सहयोग गरेको छ । पूर्वकार्यको समीक्षाबाट त्रुटि विश्लेषण सम्बन्धी प्रशस्त अध्ययनहरू भए पनि मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने पद सङ्गतिगत त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण भएको पाइएन । मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको पद सङ्गतिमा गर्ने त्रुटिको अध्ययन आवश्यक देखियो । यसले पूर्वकार्यको अध्ययन प्रस्तुत शोध कार्यको सम्बन्धित क्षेत्र, सैद्धान्तिक आधार सहयोगी भई निष्कर्ष निकाल्न सजिलो भएकाले उपयुक्त पूर्वकार्यको उपयोगिता राखिएको छ, जस्तै:

१. सबै पूर्वकार्यमा दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषाको प्रयोग सम्बन्धी अध्ययन गरिएको छ ।
२. सबै पूर्वकार्य त्रुटि विश्लेषणसँग सम्बन्धित रहेका छन् ।
३. सबै पूर्वकार्यमा सिकारुले त्रुटि गर्ने निष्कर्ष पाइन्छ ।
४. यी पूर्वकार्यमा विधि, सिद्धान्त, प्रक्रिया, पद्धति र निष्कर्ष यस अध्ययनका लागि उपयोगी छन् ।
५. मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको प्रयोगमा त्रुटि गर्ने भएकाले यी पूर्वकार्य उपयोगी छन् ।

माथि उल्लिखित पूर्वकार्यहरू विभिन्न मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको प्रयोगमा गर्ने त्रुटिहरूमा आधारित रहेका छन् । कतिपय पूर्वकार्य निश्चित तथा सीमित क्षेत्रमा आधारित रहेका छन् । प्रस्तुत शोध अध्ययन सुनसरी जिल्लाका आठ कक्षामा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको लिखित प्रयोगमा गर्ने त्रुटिहरूसँग सम्बन्धित रहेकोले अन्य पूर्वकार्यभन्दा भिन्न र मौलिक रहेको छ ।

सुनसरी जिल्लामा केन्द्रित यस अध्ययनमा स्थलगत रूपमा तथ्याङ्क सङ्कलन गरी विश्लेषण र निष्कर्ष निकालिएकोले उक्त पूर्वकार्यभन्दा मौलिक रहेको छ । प्रस्तुत अध्ययन मैथिली

मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको प्रयोगमा लिङ्ग वचन, पुरुष र आदरवाचीका आधारमा गर्ने त्रुटिहरूमा केन्द्रित रहेकोले माथि उल्लेख गरिएका पूर्वकार्यहरूभन्दा भिन्न र मौलिक रहेको छ ।

प्रस्तुत अनुसन्धानमा प्रारूप निर्माण, समस्या चयन, उद्देश्य निर्धारण, अध्ययनको संरचना, सामग्री विश्लेषण (सामग्रीको तथ्याङ्कशास्त्रीय प्रस्तुति) लगायतका निम्ति पूर्वकार्यहरूको विशेष उपयोग गरिएको छ ।

२.३ सैद्धान्तिक/धारणात्मक संरचना

- प्रस्तुत अध्ययन प्रायोगिक भाषाविज्ञानको त्रुटि विश्लेषणको सिद्धान्तमा आधारित रहेको छ ।
- प्रस्तुत अनुसन्धानमा प्रा.डा. हेमाङ्गराज अधिकारीको 'प्रायोगिक भाषाविज्ञान' को त्रुटि विश्लेषणसम्बन्धी सिद्धान्तको आधारमा निष्कर्ष निकालिएको छ ।
- यस शोध कार्यमा त्रुटि विश्लेषणका सिद्धान्त, विधि र प्रक्रियाको उपयोग गरिएको छ ।
- यस अध्ययनमा त्रुटि विश्लेषणको सिद्धान्तको आधारमा त्रुटिको वर्गीकरण र विश्लेषण गरिएको छ ।

२.४ त्रुटि विश्लेषणको सैद्धान्तिक परिचय

२.४.१ त्रुटिको परिचय र परिभाषा

भाषा सामाजिक वस्तु हो । मानिसले भाषा समाजबाटै सिक्छ । भाषा पैतृक रूपमा नभई आर्जित रूपमा प्राप्त हुन्छ । कुनै पनि व्यक्ति एकै पटक भाषामा पारङ्गत हुन सक्तैन । भाषा सिक्ने क्रममा सिकारुले अनेकौं त्रुटिहरू गदै सच्याउँदै सिकिरहेको हुन्छ । मानिसका भाषा सिकाइ दुई रूपको हुन्छ । पहिलो भाषा मातृभाषाका रूपमा र दोस्रो भाषा अन्य भाषाका रूपमा सिक्छ । जस्तो रूपमा भाषा सिक्नेको भए पनि यो सिकाइ त्रुटि निरपेक्ष हुन सक्तैन । पहिलो भाषा मानिसले अनियन्त्रित र स्वतन्त्र वातावरणमा सिक्दछ भने दोस्रो भाषा नियन्त्रित वातावरणमा सिक्दछ । जसरी भाषा सिक्नेको भए तापनि सिकारुहरूले आफूले गरेको त्रुटिबाट आवश्यक सुधार गर्दै भाषा सिक्ने काम चलिरहेको हुन्छ ।

विद्यार्थीहरूको भाषिक प्रयोगमा भएका त्रुटिहरूको अध्ययन विश्लेषण गर्नु त्रुटि विश्लेषण हो । भाषा सिकाइका क्रममा विद्यार्थीहरूले के कस्ता त्रुटिहरू के कति कारणले गर्छन् तिनको वर्णन विश्लेषण हुन्छ । त्रुटि विश्लेषणमा त्रुटिका प्रकार, प्रकृति र क्षेत्रफलहरूको खोज गरिन्छ । त्रुटि विश्लेषणमा त्रुटिका प्रकार, प्राकृतिक क्षेत्रहरूको खोजी गरिन्छ र निराकरणका उपायहरू अपनाइन्छ । भाषा सिकाइका क्रममा त्रुटि स्वभाविक रूपले हुन्छ । विना त्रुटि भाषा सिकाइ हुँदैन ।

त्रुटिहरू न्यूनीकरण गर्दै लैजानु भाषा सिकाइको प्रक्रिया अन्तरगत पर्दछ। त्यसैले त्रुटिहरू कम हुनु भनेको सिकाइ सबल हुनु हो। तसर्थ त्रुटिको न्यूनताले भाषिक दक्षताको संकेत गर्दछ। त्रुटि कुनै कमजोरी नभएर भाषा सिकाइको अभिन्न पाटो हो। त्यसैले त्रुटिलाई स्वभाविक प्रक्रियाको रूपमा लिइन्छ।

सन् १९७० को दशकपछि त्रुटि विश्लेषणले भाषा शिक्षामा प्रमुख स्थान पाएको हो र त्रुटि विश्लेषण मूलतः दोस्रो भाषा सिकाइका सन्दर्भमा विकसित दृष्टिकोण हो। त्रुटि विश्लेषणलाई दोस्रो भाषाका प्रसङ्गमा उल्लेख गरिएको भएपनि पहिलो भाषामा पनि त्रुटि विश्लेषण महत्त्वपूर्ण हुन्छ। परम्परागत रूपमा त्रुटि विश्लेषणलाई भाषा सिकाइको कमजोरीका रूपमा लिइन्थ्यो। असफलताको प्रतीक भनिन्थ्यो। तर आधुनिक दृष्टिमा त्रुटि विश्लेषण भाषा सिकाइको अभिन्न अङ्गको रूपमा लिइन्छ। त्रुटिलाई कम गरेर भाषिक दक्षता बढाउन सकिन्छ। भाषा शिक्षणको क्षेत्रमा त्रुटि विश्लेषणको सिद्धान्त हो। यस क्षेत्रमा सन् १९७० बाट मात्र महत्त्व पाउँदै आएको देखिन्छ। विशेषतः यो दोस्रो भाषा वा अन्य भाषा शिक्षण सन्दर्भमा विकसित भएको अवधारणा हो (अधिकारी, २०५९ : १२८)।

२.४.२ त्रुटि विश्लेषणको उद्देश्य

त्रुटि विश्लेषण मूलतः भाषा शिक्षण तथा सिकाइसँग सम्बन्धित भएकाले यसले भाषा सिकाइको क्रममा सिकारुले गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान र व्यवस्था विश्लेषण गरी समस्या निराकरणार्थ उपायहरू खोजी गर्दछ। मोटामोटी रूपमा यसका उद्देश्यहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ :

- क) सिकारुले सिकिरहेको भाषाको क्षमता पत्ता लगाउन,
- ख) सिकारुले दोस्रो भाषा सिक्ने प्रक्रिया पहिल्याउन,
- ग) भाषा सिकाइको क्रममा देखिने साझा समस्याहरू पहिल्याउन,
- घ) उपयुक्त समस्या समाधानका उपायहरू पत्ता लगाउन।

२.४.३ त्रुटि विश्लेषणको महत्त्व र उपयोगिता

त्रुटि विश्लेषणको महत्त्व र उपयोगितालाई निम्न बुँदामा उल्लेख गरिन्छ :

- क) शिक्षकको शिक्षण प्रविधिमा सुधार गर्न त्रुटि विश्लेषणले मद्दत गर्दछ। विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरू कतै आफ्नो कारणले त भएको होइनन् ? आफ्नो शिक्षण विधि ठीक छ कि छैन सो पत्ता लगाई आत्ममूल्यांकन गर्न समेत यो सहयोगी हुन्छ।

- ख) शिक्षकलाई शैक्षणिक योजना निर्माण गर्न त्रुटि विश्लेषणले मद्दत गर्छ । यसले आगामी योजना निर्माण गर्न सहयोग गर्दछ ।
- ग) त्रुटि विश्लेषणबाट व्याकरणगत अभ्यासहरूबाट विद्यार्थीका त्रुटिहरू पहिचान गरी सिकारुको क्षमता पत्ता लगाई त्यसमा सुधार गरी व्याकरण सिकाइमा नयाँ सूचनाको पुनः योजना गर्न सकिन्छ ।
- घ) त्रुटि विश्लेषणका माध्यमबाट मनोभाषा विज्ञान र व्यतिरेकी भाषाविज्ञानसँग सम्बन्धित भाषा सिकाइगत पूर्वानुमानको परीक्षण गर्न सकिन्छ ।
- ङ) त्रुटि विश्लेषणबाट पहिलो र दोस्रो भाषा सिकाइको विकास प्रक्रियाको जानकारी हासिल गर्न सकिन्छ ।
- च) यसले भाषा सिकाई प्रक्रियाको अध्ययन गर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेल्छ ।

२.४.४ त्रुटिका स्रोत तथा कारक तत्त्वहरू

त्रुटिका स्रोत तथा कारक तत्त्वहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

क) स्रोत भाषा

भाषा सिकाइको क्रममा स्रोत भाषा पहिलो भाषा वा मातृभाषाको प्रकृति र विशेषताहरूले लक्ष्य भाषाको सिकाइमा प्रभाव पार्ने हुन्छ । सिकारुले लक्ष्य भाषा सिक्दा आफूले जानीसकेको स्रोतभाषाका प्रकृतिहरूलाई सामान्यीकरण गर्ने हुन्छ । यसले दोस्रो भाषाको सिकाइमा त्रुटिहरू सिर्जना गर्दछ । यदि स्रोतभाषा र लक्ष्यभाषा समपरिवारको वा सामाजिक निकटताको भाषा भए कम त्रुटि हुने र भिन्न परिवार तथा सामाजिक दूरत्वको भाषा भए धेरै गम्भीर त्रुटिहरू हुने गरेको पाइन्छ । यसर्थ स्रोत भाषाका अनुभवहरूलाई त्रुटिको कारक तत्त्व मान्न सकिन्छ ।

ख) लक्ष्यभाषा

लक्ष्यभाषा भनेको सिकारुले सिक्न चहेको भाषा हो । लक्ष्य भाषा सिकारुले पहिलो भाषाका अनुभवहरू प्राप्त गरिसकेपछि सिक्ने भाषा हो । यदि लक्ष्य भाषा पहिलो भाषाभन्दा भिन्न परिवारको भए सिकारुलाई त्यो भाषा सिक्न तुलनात्मक रूपमा केही अप्ठ्यारो हुन्छ र प्रशस्त त्रुटिहरू हुने गर्दछ र पहिलो भाषाका अनुभवहरूले लक्ष्यभाषा सिकाइमा प्रभाव पार्ने हुनाले लक्ष्य भाषालाई पनि कारक तत्त्व मान्न सकिन्छ ।

ग) भाषिक वातावरण

भाषा सिकाइमा सिकारुले प्राप्त गरेको भाषिक वातावरणको महत्त्वपूर्ण प्रभाव परेको हुन्छ। पहिलो भाषा सिक्दा सिकारुले अनियन्त्रित, स्वतन्त्र र अनौपचारिक भाषिक वातावरण प्राप्त गरेको हुन्छ तर दोस्रो भाषा सिक्ने सिकारुले अनियन्त्रित र अनौपचारिक भाषिक वातावरणमा सिक्नुपर्ने हुन्छ। पहिलो भाषा सिकाइमा अनौपचारिक रूपमा पृष्ठपोषण प्राप्त गरिरहेको हुन्छ भने दोस्रो भाषाको सवालमा त्यस्तो हुँदैन यसर्थ भाषिक वातावरणलाई पनि त्रुटिका प्रभावक तत्त्वका रूपमा लिन सकिन्छ।

घ) सिकारुको बौद्धिकता

सिकारुको बौद्धिकता भन्नाले उसको मानसिक सामर्थ्य भन्ने बुझिन्छ। यसको निमित्त यसलाई अनुभव उमेर र परिपक्वताले प्रभाव पारेको हुन्छ बौद्धिक क्षमता तीक्ष्ण भएका सिकारुले कम त्रुटि गर्ने र चाँडै भाषा सिक्ने हुन्छ तर कमजोर बौद्धिक क्षमता भएका सिकारुको बढी त्रुटिहरू गर्ने र मन्द गतिमा भाषा सिक्ने हुन्छ। यसर्थ बौद्धिकतालाई पनि त्रुटिको प्रभावक तत्त्व मान्न सकिन्छ।

ङ) कठिनाइ तथा जटिलता

भाषा सिक्दा भाषाका विभिन्न पक्षहरू सिक्नु पर्ने हुन्छ। भाषाका कतिपय प्रयोगहरू कठिन र जटिल प्रकृतिका हुन्छन्। सामान्य प्रकृतिका भाषिक प्रयोगमा सिकारुहरू कम त्रुटि गर्ने चाँडै सिक्ने हुन्छन् भने जटिल प्रकृतिका प्रयोगहरूमा बढी त्रुटिहरू गर्ने र ढिलो सिक्ने हुन्छन्। यसर्थ कठिनाइ र जटिलतालाई त्रुटिका कारक तत्त्वका रूपमा लिन सकिन्छ।

२.४.५ त्रुटिका सम्भाव्य क्षेत्रहरू

त्रुटिका विभिन्न क्षेत्रहरू हुन सक्छन्। ती मध्ये केही सम्भाव्य क्षेत्रहरू निम्नानुसार छन् :

क) उच्चारणसम्बन्धी त्रुटि	घ) शब्दप्रयोगसम्बन्धी त्रुटि
ख) शब्दसम्बन्धी त्रुटि	ङ) वाक्यसम्बन्धी त्रुटि
ग) रूपरचनासम्बन्धी त्रुटि	च) वर्णविन्यास सम्बन्धी त्रुटि

२.४.६ त्रुटिको वर्गीकरण

त्रुटिलाई विभिन्न आधारमा वर्गीकरण गरेको पाइन्छ। त्रुटि वर्गीकरण निम्न बमोजिम गर्न सकिन्छ।

क) विकासशीलताका आधारमा

भाषा सिकाइ एकैचोटि नभई क्रमिक रूपमा हुने हुँदा यो विकासशील हुन्छ विकासशीलता आधारमा भाषा सिकाइमा हुने त्रुटिहरूलाई तीन प्रकारमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

अ) अव्यवस्थित त्रुटि

यस प्रकारको त्रुटिलाई प्रारम्भिक त्रुटि पनि भनिन्छ । यस प्रकारको त्रुटिमा सिकारुले गर्ने त्रुटि एकै प्रकारको नभई भिन्नभिन्न प्रकृतिका हुँदा कुनै एक पटक एक प्रकृतिको त्रुटि गर्छ र अर्को पटक अर्कै प्रकृतिको त्रुटि गर्दछ भने त्यस्ता त्रुटिहरूलाई अव्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू अनियमित र असावधानीगत त्रुटिहरू हुन् । यस्ता त्रुटिहरू समुहपरक नभई व्यक्तिपरक हुन्छन् ।

आ) व्यवस्थित त्रुटि

शिक्षणमा सचेत हुँदा हुँदै अर्थात् अन्य भाषा सिकाइमा सिकारु स्वयम् सचेत हुँदा हुँदै पनि सुधार्न नसकिने त्रुटिलाई व्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । व्यवस्थित त्रुटिले सिकारुको स्रोत भाषा र लक्ष्यभाषाको सङ्क्रमणकालीन अवस्थाको प्रतिनिधित्व गर्दछ । प्रायः जसो यस प्रकारको त्रुटि सिकारुले मातृभाषा बाहेक अन्य भाषा सिक्दा गलत भाषिक ज्ञानको अभाव वा भ्रामक व्युत्पत्तिका कारण सिर्जना हुन्छ । यस प्रकारको त्रुटि समुहपरक हुन्छ । भाषा शिक्षण तथा सिकाइमा यस्ता खाले त्रुटि चुनौतीपूर्ण रहेका हुन्छन् ।

इ) उत्तरव्यवस्थित त्रुटि

भाषाका नियमहरूको ज्ञान भइसकेर पनि सिकारुले असावधानीपूर्वक गलत प्रयोग हुने त्रुटिलाई उत्तरव्यवस्थित त्रुटि भनिन्छ । सैद्धान्तिक नियमहरू भएर पनि अभ्यासको कमी र असावधानिले यस्ता त्रुटिहरू हुन्छन् । यसलाई असावधानीगत त्रुटि पनि भन्न सकिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू अस्थिर हुन्छन् । सचेत प्रयोग र अभ्यासले यस्ता त्रुटिहरूको न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ ।

ख) स्रोतका आधारमा

त्रुटिको स्रोत भन्नाले सिकारुको सिकिरहेको भाषा हो वा दोस्रो भाषा हो र सिकिरहेको भाषा हो र सिकिरहेको भाषामा स्रोतभाषाको प्रभावले वा लक्ष्यभाषाको प्रभावले त्रुटि भइरहेका त्रुटिहरू दुई वर्गमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

अ) भाषान्तरिक त्रुटि

सिकारुले सिकिरहेको भाषाको भाषिक व्यवस्थासँगै सम्बन्धित त्रुटिलाई भाषान्तरिक त्रुटि भनिन्छ । यस्ता त्रुटिहरू सिकिरहेको भाषाका नियमहरूको गलत ठम्याई र सामान्यीकरणबाट हुने गर्छ ।

आ) अन्तरभाषिक त्रुटि

सिकारुले सिकिरहेको लक्ष्यभाषाका नियम र प्रयोगसँग सम्बन्धित तर अन्य कुनै भाषाको नियम र प्रयोगको नक्कल वा सामान्यीकरणबाट हुने त्रुटिलाई अन्तरभाषिक त्रुटि भनिन्छ। विशेष स्रोत भाषाको प्रभावले लक्ष्य भाषामा हुने त्रुटिलाई यस प्रकारको त्रुटि भनिन्छ।

ग) भाषाकोटिको आधारमा

भाषाका विभिन्न कोटि (तह) हरू हुन्छन्। जस्तै: उच्चारण वर्णविन्यास, आकारगत, अर्थतात्विक, शब्दभण्डारगत, वाक्यरचनागत र शैलीगत पर्दछन्। यी विभिन्न कोटिहरूमा सिकाइले विभिन्न प्रकारका त्रुटिहरू गर्ने गर्छन्। यसरी त्रुटि भाषाको कुन कोटिको हो सो कुरा पहिचान गरी भाषा सिकाइका त्रुटिहरूको न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ। त्रुटि विश्लेषण गर्दा प्राप्त त्रुटिहरू भाषाको कुन कोटिको हो सो पत्ता लगाउनु आवश्यक हुन्छ। त्यसबाट भाषाको त्रुटिको स्रोत पहिचान गरी त्रुटि निराकरणका उपायहरू पत्ता लगाउन सजिलो पर्छ। विशेषता सिकारुका त्रुटिहरू भाषाकोटि भित्रकै विभिन्न पक्षसगै आबद्ध रहेको हुन्छन्।

घ) गम्भीरताको आधारमा

भाषा मुख्यरूपमा विचार विनियमको साधन हो। यसका निमित्त भाषाका बोध र अभिव्यक्ति दुई पक्ष रहेका हुन्छन्। भाषाले विचारको बहन गर्ने हुँदा भाषामा अर्थ हुन्छ। भाषाका सिकारुले भाषा प्रयोग गर्दा अर्थतात्विक हिसाबले अर्थबाधक र अर्थअबाधक दुई प्रकारका गल्ती गरेको देखिन्छ।

अ) अर्थबाधक त्रुटि

जुन त्रुटि हुँदा अर्थ बुझ्न कठिन पर्छ वा अर्थको अन्यर्थ लाग्ने जान्छ, त्यस्तो त्रुटिलाई अर्थबाधक त्रुटि भनिन्छ। विशेष गरेर यस्ता त्रुटिहरू अतिसामान्यीकरण गर्ने प्रवृत्तिका कारण हुने गरेको पाइन्छ। त्यस्तै खान्छ को भूतकाल खायो हुन्छ तर जान्छु को जायो हुँदैन यस्ता त्रुटिहरूको अर्थमा बाधा पुऱ्याउँछ।

आ) अर्थअबाधक त्रुटि

सिकारुले यस्ता त्रुटिहरू गर्छन् जसले गर्दा अर्थमा कुनै बाधा उत्पन्न हुँदैन। त्यस्ता त्रुटिहरू अर्थअबाधक त्रुटि हुन्, जस्तै: गीत-गित, रीत-रित, पनि-पनी, पानि-पानी लेखेर त्रुटि भएको भए पनि यसले अर्थमा कुनै बाधा पार्दैन।

इ) व्यापकताका आधारमा

कुनै पनि सिकारुले भाषा सिकाइको क्रममा भाषाको कुन कति हदको त्रुटि गरेको छ। त्यसलाई सीमाङ्कन गर्न व्यापकताको आधार लिइन्छ। व्यापकताका आधारबाट त्रुटिलाई आंशिक र समग्र दुई भागमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ।

क) आंशिक त्रुटि

कुनै वाक्यको खास अंशमा देखिने त्रुटिलाई आंशिक त्रुटि भनिन्छ। यस्तो त्रुटि विशेष गरेर वाक्यको कुनै शब्दमा भएको हुन्छ। यस्ता यस्ता त्रुटिहरू प्रायः अर्थ अबाधक हुन्छन्।

ख) समग्र त्रुटि

कुनै पनि वाक्यको संरचना त्रुटि हुनका साथै अर्थबाहक त्रुटि हुन गए त्यस्तो पदावलीगत तथा समग्र त्रुटि हुन जान्छ। यस्तो त्रुटिलाई गम्भीर त्रुटिको रूपमा हेरिन्छ।

च) स्वरूपका आधारमा

त्रुटिको बाह्य स्वरूप कस्तो छ ? त्यसको आधारमा गरिएको त्रुटिको वर्गीकरणलाई नै स्वरूपका आधारमा त्रुटिको वर्गीकरण भनिन्छ। यस्ता त्रुटिहरू दुई प्रकारका हुन्छन् लोपगत र थपोटगत।

अ) लोपगत त्रुटि

सिकारुले सिकिरहेको भाषा बोल्दा वा लेख्दा कतिपय वर्ण, शब्द छुटाउने हुन्छ। यस्ता खाले त्रुटिलाई लोपगत त्रुटि भनिन्छ। जस्तै: माराज (महाराज) पाउछ (पाउँछ)।

आ) थपोटगत त्रुटि

स्रोत भाषाको अनुभवलाई सामान्यीकरण गर्दा अथवा अन्य कुनै प्रभावले सिकारुले लक्ष्य भाषा प्रयोग गर्दा केही ध्वनि, वर्ण, शब्द आदिको अनावश्यक थपोट गरी त्रुटि गर्ने गर्दछन्।

छ) औचित्य/अनौचित्यका आधारमा

भाषाका सिकारुले गर्ने त्रुटिलाई औचित्यपूर्ण र अनौचित्यपूर्ण गरी वर्गीकरण गर्न सकिन्छ। कतिपय त्रुटिहरू व्याकरणिक दृष्टिले त्रुटिपूर्ण देखिए तापनि सन्दर्भगत हिसाबले ठिक हुन सक्दछ। यस्तो त्रुटिलाई औचित्यपूर्ण त्रुटि मान्न सकिँदैन।

२.४.७ त्रुटि विश्लेषण पद्धति

त्रुटि विश्लेषण वास्तावमा भाषा शिक्षणको सन्दर्भमा लागु गरिने प्रक्रिया हो। कुनै प्रक्रियाको क्रम र विधि हुन्छ। प्रमुखतः विधि र प्रक्रियाको आधारमा त्रुटि विश्लेषण पद्धतिहरू दुई प्रकारका रहेका छन्। पूर्वनिर्धारित कोटिपद्धति र पश्चानिर्धारित कोटिपद्धति हो।

क) पूर्वनिर्धारित कोटिपद्धति

यस पद्धतिका सिकारुहरूले के कस्ता व्याकरणमा त्रुटिहरू गर्दछन् भनेर पूर्वानुमान गरेर मात्रै सिकारुको प्रयोगगत अभिव्यक्तिको अध्ययन विश्लेषण गर्न सुरु गरिन्छ। सिकारुको भाषिक प्रयोग सँगै आबद्ध अभिव्यक्तिबाट त्रुटिहरूलाई पूर्वनिर्धारित व्याकरणमा कोटिहरूको स्तम्भमा

टिपोट गरिन्छ। यस प्रकारको त्रुटि विश्लेषण पद्धति खास समुहले के कस्ता व्याकरणात्मक कोटिहरूमा त्रुटि गर्छन् भन्ने कुराको पूर्वज्ञान विश्लेषकलाई थाहा भएको हुनुपर्दछ। यसले सिकारुले कुन पक्षसँग सम्बन्धित कस्तो त्रुटि गरेको हुन्छ भन्ने कुरा पत्ता लगाइन्छ। यस पद्धतिबाट गरिएको त्रुटि विश्लेषणले कुनै पनि सिकारुले भाषाको प्रयोगमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन नगरी पूर्वनिश्चित खास क्षेत्र वा पक्षको मात्र विश्लेषण गर्दछ। यो पद्धति त्रुटि विश्लेषण कर्ताद्वारा नियन्त्रित प्रकृतिको हुन्छ।

ख) पश्चनिर्धारित कोटिपद्धति

त्रुटि विश्लेषणको क्षेत्रमा पश्चनिर्धारित कोटिपद्धति पूर्वनिर्धारित कोटिपद्धतिको ठीक विपरीत प्रकृतिको हुन्छ। यसमा सिकारुको भाषिक प्रयोगगत अभिव्यक्तिको विश्लेषणका आधारमा उसले के कस्ता किसिमका त्रुटिहरू गर्दोरहेछ भन्ने कुरा पत्ता लगाउन यस प्रकारको पद्धतिभन्दा पूर्वनिर्धारित कोटिपद्धति बढी उपयोगी हुन्छ तर एउटा विद्यार्थीले खास अभिव्यक्तिका क्रममा गर्ने त्रुटिहरू पहिचान गर्न पश्चनिर्धारित कोटिपद्धति उपयोगी हुने देखिन्छ। यो पद्धति खुल्ला प्रकृतिको हुने हुनाले यसले त्रुटिका व्यापक क्षेत्रलाई समेट्न सक्ने हुन्छ। तर विशिष्टकृत रूपमा विश्लेषण गर्नु परेको खण्डमा भने पूर्वनिर्धारित कोटिपद्धति कै अनुसरण गर्नु पर्ने देखिन्छ। समग्र त्रुटिहरूको अध्ययनपछि मात्र त्रुटिको क्षेत्र वा पक्षको निक्कैल हुने हुँदा पश्चनिर्धारित कोटिपद्धति केही खर्चिलो र समय लाग्ने हुन्छ।

२.४.८ त्रुटिको वर्णन

त्रुटिलाई वस्तुगत विश्लेषणमा आधारित भई वर्णन गरिएको हुन्छ। यस अन्तर्गत प्रसङ्गगत, विषयगत, सामाजिक र पाठगत त्रुटिहरूलाई समावेश गरी यसमा वर्णन गरिन्छ। जस्तै: ह्याट भन्नु पर्नेमा क्याप भनेमा प्रसङ्गगत, समुद्रयात्राको विषयमा पानी जहाजको सट्टामा डुङ्गा भनेमा विषयगत, आदर गर्नुपर्ने सामाजिक व्यक्तिलाई अनादरवाची शब्द प्रयोग गरेमा सामाजिक र अव्याकरणिक वाक्य संरचनाको प्रयोग भएमा पाठगत त्रुटि हुन्छ।

२.४.९ पदसङ्गतिगत सम्बन्धी त्रुटि

वाक्यमा प्रयोग हुने पदविच लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरजस्ता व्याकरणात्मक कोटिमा हुनुपर्ने शब्दलाई पदसङ्गति भनिन्छ (ज्ञवाली र भट्टराई, २०६४ : १२७)। भाषाको पृथक् संरचनागत एकाइको अर्थ हुन्छ तर ती एकाइहरूले निश्चित संरचनागत स्वरूप प्राप्त गरिसकेपछि खास अर्थ प्रदान गर्ने मूलतः भाषाको वाक्य संरचनामा अर्थले पूर्णता प्राप्त गरेको हुन्छ। वाक्यगत संरचना निर्माण हुँदा त्यसमा प्रयुक्त वाक्यत्मक एकाइहरूको स्वरूप महत्त्वपूर्ण हुन्छ तर भाषाका सिकारुहरूले विभिन्न प्रभाव वा कारणले गर्दा पदहरूको मेल र व्याकरणात्मक सम्बन्धमा त्रुटिहरू गर्न पुग्छन्।

यसैलाई सङ्गतिगत त्रुटि भनिन्छ। यस्ता त्रुटिले कतिपय सन्दर्भमा अर्थबाधक भूमिका निर्वाह गरी अर्थको अनर्थ लागेको देखिन्छ भने कतिपय त्रुटिहरू हास्यास्पद र बेढङ्गा समेत हुन पुगेको देखिन्छन्। पदसङ्गतिगत त्रुटिका अनेक क्षेत्रहरू छन्। ती मध्ये प्रमुख क्षेत्रहरू निम्नानुसार रहेका छन् : शर्मा, २०५६ : १०२)।

१. कर्ता - क्रिया (लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर) सङ्गति सम्बन्धी त्रुटि।
२. नाम - सर्वनामको सङ्गति
३. विशेष्य - विशेषणको सङ्गति सम्बन्धी त्रुटि
४. भेद्य - भेदक सङ्गति सम्बन्धी त्रुटि।

कर्ता र क्रियाबीच पदसङ्गति सम्बन्धी त्रुटि

कर्ता र क्रियामा लिङ्ग वचन, पुरुष र आदरको मेललाई कर्ता-क्रियाबीचको पदसङ्गति भनिन्छ। वाक्यमा कर्ता र क्रियाको सङ्गति वा मेल निम्न प्रकारको हुन्छ :

लिङ्ग सङ्गति सम्बन्धी त्रुटि

नेपाली भाषाको कर्तृवाच्यको वाक्य रचनामा कर्ता जुन लिङ्गको छ त्यही लिङ्गको क्रियापदको प्रयोग भएन भने वाक्यगठन सङ्गतिपूर्ण हुँदैन र त्रुटिपूर्ण हुन्छ।

वचन सङ्गति सम्बन्धी त्रुटि

नेपाली भाषाको वाक्य रचनामा कर्ता वा कर्म जुन वचनमा छन्। त्यही अनुसारका क्रियापदहरू प्रयोग गरिन्छन्।

पुरुष सङ्गतिसम्बन्धी त्रुटि

नेपाली भाषाको सर्वनाम र क्रियापदले पुरुषको अन्तरलाई स्पष्ट पार्दछ। यसैले उद्देश्य भएको वाक्यमा उद्देश्य सर्वनाम भएमा सोही अनुसार विधेयको सङ्गति मिलाउनु पर्छ अर्थात् उद्देश्य प्रथम पुरुष भए प्रथम पुरुषीय क्रियापद द्वितीय पुरुष भए द्वितीय, तृतीय पुरुष भए तृतीय पुरुषीय क्रियापदको प्रयोग गर्नुपर्छ। अन्यथा सङ्गतिमा त्रुटि हुन पुग्छ।

आदरसम्बन्धी त्रुटि

नेपाली भाषामा पाइने आदरले पनि व्याकरणत्मक कोटि दर्शाउँछ। यो मानवीय प्रसङ्गमा बहुवचन वा संयुक्त क्रियाद्वारा व्यक्त हुन्छ। आदर मूलतः श्रोता (द्वितीय पुरुष) र अन्य सन्दर्भ तृतीय पुरुष) मा व्यक्त हुन्छ। श्रोता सन्दर्भमा आदरवाची सर्वनामको साथै आदर सूचक नामको प्रयोग पनि हुन्छ।

नाम-सर्वनामबीच पदसङ्गतिसम्बन्धी त्रुटि

वाक्यमा प्रयुक्त नामपद जुन लिङ्ग, वचन र आदरको छ सो को सट्टामा आउने सर्वनाम पद पनि सोही नाम पद अनुरूप नै हुनुपर्छ ।

विशेषण र विशेष्य सङ्गति सम्बन्धी त्रुटि

वाक्यमा प्रयुक्त विशेष्यको लिङ्ग, वचन र आदर अनुसार विशेषणको लिङ्ग, वचन र आदरको मेललाई विशेषण विशेष्य सङ्गति भनिन्छ ।

भेद्य र भेदक सङ्गति सम्बन्धी त्रुटि

भेद्य र भेदक सङ्गति सम्बन्धी त्रुटि पष्ठी विभक्ति (को, का, की, रो, री, नो, ना, नी) बीच हुने सङ्गतिलाई भेद्य-भेदक पदसङ्गति भनिन्छ । यो पनि लिङ्ग र वचन अनुसार नै हुन्छ । भाषा सिक्दा सामना गर्नु पर्ने प्रमुख समस्यामध्ये सङ्गति सम्बन्धी त्रुटि एक हो । त्रुटिले सिकारुको भाषिक विकासको चित्र दिनुका साथै आवश्यक सुधारको सूचना प्रदान गर्दछ । भाषा सिकाइका क्रममा गरिने त्रुटिहरू लक्ष्य भाषाको सिकाइमा मात्र होइन नेपाली मातृभाषाले मानक नेपाली सिक्दा पनि गर्न सक्छ । भाषा सिकाइका क्रममा गरिने त्रुटिहरू लक्ष्यभाषाको सिकाइमा मात्र होइन नेपाली मातृभाषाले प्रारम्भमा जो कोहीले पनि त्रुटि गर्दछ । कुनै पनि सिप हासिल गर्नका लागि प्रयत्न र भुल दुवै अनिवार्य सर्तका रूपमा रहन्छन् । कुनै भाषाको भाषिक नियमहरू प्रयोग गर्ने क्षमताको अभावमा गरिने भाषिक नियमको गलत प्रयोग नै त्रुटि हो ।

शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा त्रुटि विश्लेषणको महत्त्व धेरै रहेको छ । सिकारुले भाषा सिक्ने प्रक्रिया पहिल्याउन र शिक्षकले शिक्षण प्रक्रियामा सुधार ल्याउन मद्दत पुऱ्याउने कार्य त्रुटि विश्लेषणले गर्दछ । त्रुटिका स्रोत तथा कारक तत्त्वहरू पत्ता लगाई त्रुटिका सम्भाव्य क्षेत्रहरू, त्रुटिका पहिचान, वर्गीकरण र न्युनीकरण गर्ने कार्य त्रुटि विश्लेषणमा पर्दछ । त्रुटि सङ्कलन, वर्गीकरण, व्याख्या, वर्णन र न्युनीकरण गर्ने कार्य त्रुटि विश्लेषणमा पर्दछ । भाषाका सिकारुले विभिन्न प्रभाव वा कारणले गर्दा पदहरूको मेल र व्याकरणात्मक सम्बन्धमा त्रुटिहरू गर्न पुग्छन् । यसलाई पदसङ्गतिगत त्रुटि भनिन्छ । लिङ्ग, वचन, पुरुष नाम र सर्वनाम, आदर, विशेष्य, भेद्य भेदकबीच पदसङ्गति नभइदिँदा अर्थबाधकको भूमिका निर्वाह गर्दा अर्थको अनर्थ लागेको देखिन्छ भने कतिपय त्रुटिहरू हास्यास्पद र बेढङ्गको समेत हुन पुगेको देखिन्छ । अतः भाषा सिक्ने क्रममा त्रुटि विश्लेषण प्रायोगिक र सैद्धान्तिक दुवै दृष्टिले महत्पूर्ण मान्न सकिन्छ ।

अध्याय तीन : अध्ययनको प्रक्रिया/विधि

३.१ अध्ययनको ढाँचा

यो अध्ययन सुनसरी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीले नेपाली लेखनमा गर्ने पदसङ्गतिगत त्रुटिहरूमा केन्द्रित रहेको छ। यसका लागि क्षेत्रीय अध्ययन विधिको प्रयोग गरिएको छ। यस अध्ययनमा नमुना छनोट, उपकरण निर्माण, सामग्री सङ्कलन, सामग्रीको निरीक्षण, नतिजाको वर्गीकरण तथा विश्लेषण गरी निष्कर्ष निकालिएको छ। सम्बन्धित क्षेत्रबाट नमुना, सामग्री तथा तथ्याङ्क सङ्कलन गरी तयार पारिएको प्रस्तुत अध्ययन सर्वेक्षणात्मक हो। यो गुणात्मक ढाँचाको अनुसन्धान हो।

३.२ जनसङ्ख्या र नमुना

सुनसरी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत सम्पूर्ण मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरू यस अध्ययनका जनसङ्ख्या हुन्। ती विद्यार्थीहरूमध्ये शारदा माध्यमिक विद्यालय इटहरी, सरस्वती सतन माध्यमिक विद्यालय, इटहरी, न्यू एरा बोर्डिङ स्कूल इटहरी, सनसाहन बोर्डिङ स्कूल इटहरी र सरस्वती मावि दुहवीका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूबाट नमुना छनोट गरिएको छ। यस क्रममा प्रत्येक विद्यालयबाट १० जना छात्र र १० जना छात्रा गरी २० जनाका दरले ५ वटा विद्यालयबाट १०० जना मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई नमुनाका रूपमा छनोट गरिएको छ।

३.३ नमुना छनोट विधि

प्रस्तुत शोध अध्ययनमा समावेश गरिएका नमुना विद्यार्थीहरू चिट्ठा प्रणालीबाट छनोट गरिएका हुन्। सम्बन्धित विद्यालयको कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूमध्येबाट चिट्ठा प्रणालीद्वारा छनोट गरिएकाले यो अध्ययन यादृच्छिक नमुना छनोट प्रक्रियामा आधारित रहेको छ।

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलनका साधन

- प्रस्तुत अध्ययनमा परिशिष्टका प्रश्नहरूको लिखित उत्तर मागेर तथ्याङ्क सङ्कलनको साधन निर्माण गरिएको हो।
- यस अध्ययनमा प्रतिनिधि नमुना छनोटमा परेका मैथिली मातृभाषी कक्षा आठका विद्यार्थीहरूको उत्तरपुस्तिका परीक्षणबाट प्राप्त नतिजाका आधारमा तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ।

- प्रस्तुत अध्ययनमा प्रश्नावली निर्माण, पूर्व परीक्षण तथा प्रश्नावलीमा संशोधन र परिमार्जन गरी प्रश्नावलीको प्रयोग गरिएको छ ।
- तथ्याङ्क सङ्कलनका क्रममा उपयोग गरिएका प्रश्नलाई परिशिष्टमा राखिएको छ ।

३.५ तथ्याङ्क विश्लेषण र व्याख्या प्रक्रिया

- यस अध्ययनमा क्षेत्रीय अध्ययन विधिबाट तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ ।
- प्रस्तुत अध्ययनमा नेपाली मानक व्याकरणअनुसार तथ्याङ्कको विश्लेषण गरिएको छ ।
- पद सङ्गतिका सिद्धान्त र प्रयोगअनुसार तथ्याङ्क विश्लेषण गरिएको छ । प्रस्तुत अध्ययनमा निगमन विधिबाट तथ्याङ्क विश्लेषण गरिएको छ । यस अध्ययनमा वर्णनात्मक विधिको प्रयोग गरी तथ्याङ्कको विश्लेषण र व्याख्या गरिएको छ ।
- यस शोध कार्यमा प्राप्त तथ्याङ्कलाई तालिकाको माध्यमबाट प्रस्तुत गरिएको छ ।

अध्याय चार : नतिजा/परिमाण र छलफल

४.१ नतिजा परिणाम

सुनसरी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी प्रतिनिधि नमुना विद्यार्थीहरूको उत्तर पुस्तिका परीक्षाबाट निम्न अनुसारको नतिजा तथा परिणाम कर्ता र क्रियाको सङ्गति, कर्म र क्रियाको सङ्गति, विशेषण र विशेष्यको सङ्गति, भेदक र भेद्यको सङ्गति, नाम र सर्वनामको सङ्गति र व्याकरणिक कोटिका आधारमा त्रुटिको अवस्थाको नतिजा तथा परिणाम प्राप्त भयो भएको छ ।

४.१.१ कर्ता र क्रियाको सङ्गति

कर्ता र क्रियामा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरको मेललाई कर्ता-क्रियाको सङ्गति भनिन्छ ।

तालिका नं. ४.१ : कर्ता र क्रियाको सङ्गति

व्याकरणिक कोटि	सहभागी परीक्षार्थी	त्रुटि गर्ने परीक्षार्थी	त्रुटि प्रतिशत
लिङ्गगत	१००	८०	८०
वचनगत	१००	७०	७०
पुरुषगत	१००	७०	७०
आदरगत	१००	६०	६०
जम्मा	४००	२८०	७०.००

कर्ता र क्रियाको सङ्गतिमा सहभागी १०० जना परीक्षार्थीहरूमध्ये लिङ्गका आधारमा ८० जना (८० प्रतिशत), वचनका आधारमा ७० जना (७० प्रतिशत), पुरुषका आधारमा ७० जना (७० प्रतिशत) तथा आदरका आधारमा ६० जना (६० प्रतिशत) परीक्षार्थीले त्रुटि गरेका छन् । उनीहरूले स्त्रीलिङ्गी कर्तासँग पुलिङ्गी क्रिया, बहुवचन कर्तासँग एकवचन क्रिया, प्रथम पुरुषको कर्तासँग तृतीय पुरुषको क्रिया तथा आदरवाची कर्तावाची कर्तासँग अनादरवाची क्रिया प्रयोग गरेर त्रुटि गरेका छन् । समग्रमा जम्मा परीक्षार्थीमध्ये ७०.०० प्रतिशत परीक्षार्थीले कर्ता र क्रियाको सङ्गतिमा त्रुटि गरेका छन् ।

४.१.२ कर्म र क्रियाको सङ्गति

कर्ताले गरेको कामको फल भोग्नेलाई कर्म भनिन्छ, भने क्रिया भनेको वाक्य पूरा भएको जनाउने शब्दलाई क्रिया भनिन्छ, जस्तै: भात खान्छ ।

तालिका नं. ४.२ : कर्म र क्रियाको सङ्गति

व्याकरणिक कोटि	सहभागी परीक्षार्थी	त्रुटि गर्ने परीक्षार्थी	त्रुटि प्रतिशत
लिङ्गगत	१००	८०	८०
वचनगत	१००	७०	७०
पुरुषगत	१००	६५	६५
आदरगत	१००	५५	५५
जम्मा	४००	२७०	६७.५०

कर्म र क्रियाको सङ्गतिमा सहभागी १०० परीक्षार्थीमध्ये ८० जना (८० प्रतिशत) ले लिङ्गगत त्रुटि, ७० प्रतिशतले वचनगत त्रुटि, ६५ प्रतिशतले पुरुषगत र ५५ प्रतिशतले आदरगत त्रुटि गरेको देखिन्छ। समग्रमा जम्मा परीक्षार्थीमध्ये ६७.५० प्रतिशत परीक्षार्थीले कर्म र क्रियाको सङ्गतिमा त्रुटि गरेका छन्।

४.१.३ विशेषण र विशेष्यको सङ्गति

वाक्यमा प्रयुक्त विशेष्यको लिङ्ग, वचन र आदर अनुसार विशेषणको लिङ्ग, वचन र आदरको मेललाई विशेषण-विशेष्यको सङ्गति भनिन्छ।

तालिका नं. ४.३ : विशेषण र विशेष्यको सङ्गति

व्याकरणिक कोटि	सहभागी परीक्षार्थी	त्रुटि गर्ने परीक्षार्थी	त्रुटि प्रतिशत
लिङ्गगत	१००	७६	७६
वचनगत	१००	६६	६६
आदरगत	१००	५०	५०
जम्मा	३००	१९२	६४.००

विशेषण र विशेष्यको सङ्गतिमा सहभागी परीक्षार्थी १०० जनामध्ये ७६ जना (७६ प्रतिशत) ले स्त्रीलिङ्गको विशेष्यसँग पुलिङ्गको विशेषण प्रयोग गरेका छन्। त्यसैगरी ६६ जना (६६ प्रतिशत) विद्यार्थीले बहुवचनको विशेष्यसँग एकवचनको विशेषण र ५० जना (५० प्रतिशत) विद्यार्थीले आदरवाची विशेष्यसँग अनादरवाची विशेषण प्रयोग गरेर त्रुटि गरेका छन्। यहाँ औसत ६४.०० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको देखिन्छ।

४.१.४ भेदक र भेद्यको सङ्गति

भेद्य (विशेष्यपद) भेदक (सम्बन्धवाची) षष्ठी विभक्ति (को, का, की/ रो, रा, री/नो, ना, नी) बीच हुने सङ्गतिलाई भेद्य भेदक पदसङ्गति भनिन्छ। यो लिङ्ग र वचन अनुसार नै हुन्छ।

तालिका नं. ४.४ : भेदक र भेद्यको सङ्गति

व्याकरणिक कोटि	सहभागी परीक्षार्थी	त्रुटि गर्ने परीक्षार्थी	त्रुटि प्रतिशत
लिङ्गगत	१००	७७	७७
वचनगत	१००	६९	६९
आदरगत	१००	४९	४९
जम्मा	३००	१९५	६५.००

भेदक र भेद्यको सङ्गतिमा सहभागी जम्मा १०० जना परीक्षार्थीहरूमध्ये ७७ जना (७७ प्रतिशत)ले लिङ्ग सङ्गतिमा, ६९ जना (६९ प्रतिशत) ले वचनसङ्गतिमा र ४९ जना (४९ प्रतिशत) ले आदरसङ्गतिमा त्रुटि गरेका छन्। जम्मा परीक्षार्थीको ६५.०० प्रतिशत सङ्ख्याले भेदक र भेद्यको सङ्गतिमा त्रुटि गरेका छन्।

४.१.५ नाम र सर्वनामको सङ्गति

वाक्यामा प्रयुक्त नामपद जुन लिङ्ग, वचन र आदरको छ, सो को सट्टामा आउने सर्वनामपद पनि सोही नामपद अनुरूप हुनुपर्छ।

तालिका नं. ४.५ : नाम र सर्वनामको सङ्गति

व्याकरणिक कोटि	सहभागी परीक्षार्थी	त्रुटि गर्ने परीक्षार्थी	त्रुटि प्रतिशत
वचनगत	१००	८०	८०
आदरगत	१००	६०	६०
जम्मा	२००	१४०	७०.००

नाम र सर्वनामको वचन सङ्गतिमा सहभागी १०० परीक्षार्थीमध्ये ८० परीक्षार्थी (८० प्रतिशत) ले र आदर सङ्गतिमा ६० परीक्षार्थी (६० प्रतिशत) ले त्रुटि गरेका छन्। नाम र सर्वनामको सङ्गतिमा औसत ७० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन्।

४.१.६ व्याकरणिक कोटिका आधारमा त्रुटिको अवस्था

कुनै पनि भाषालाई शुद्ध लेख्न र बोल्न सिकाउने शब्दलाई व्याकरणिक कोटि भनिन्छ ।

तालिका नं. ४.६ : व्याकरणिक कोटिका आधारमा त्रुटिको अवस्था

व्याकरणिक कोटि	सहभागी परीक्षार्थी	त्रुटि गर्ने परीक्षार्थी	त्रुटि प्रतिशत
लिङ्गगत	१००	८७	८७
वचनगत	१००	७९	७९
पुरुषगत	१००	६६	६६
आदरगत	१००	५५	५५
जम्मा	४००	२८७	७१.७५

व्याकरणिक कोटिका आधारमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी १०० मध्ये ८७ जना (८७ प्रतिशत) ले लिङ्गगत त्रुटि, ७९ प्रतिशतले वचनगत त्रुटि, ६६ प्रतिशतले पुरुषगत र ५५ प्रतिशतले आदरगत त्रुटि गरेको देखिन्छ । समग्रमा जम्मा परीक्षार्थीमध्ये ७१.७५ प्रतिशत परीक्षार्थीले व्याकरणिक कोटिका आधारमा त्रुटि गरेका छन् ।

४.२ छलफल/व्याख्या

४.२.१ कर्ता र क्रियाको सङ्गति

कर्ता र क्रियाको सङ्गति वाक्यमा कर्ता र क्रियाको बीचमा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा सङ्गति हुनुपर्छ । विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको लेखनमा कर्ता र क्रियाको सङ्गतिमा निकै त्रुटि गरेको पाइयो, जस्तै:

- क) बहिनी बजार गयो ।
- ख) साथीहरू क्रिकेट खेल्छ ।
- ग) म गृहकार्य गर्छ ।
- घ) शिक्षक पाठ पढाउँछ ।

माथिको पहिलो वाक्यमा एकवचन, तृतीय पुरुषको अनारवाची, स्त्रीलिङ्गी कर्ता बहिनी र पुलिङ्गी क्रिया गयो प्रयोग भएको छ । उक्त वाक्यमा कर्ता र क्रियाको लिङ्ग सङ्गति नमिलेर त्रुटि भएको छ । त्यहाँ गई वा गाइन् एकवचन स्त्रीलिङ्गी क्रियाको प्रयोग हुनुपर्दथ्यो । दोस्रो

वाक्यमा साथीहरू बहुवचन कर्तासँग खेल्छ, एकवचन क्रियाको प्रयोग गरिएकोले त्रुटिपूर्ण रहेको छ । उक्त वाक्यमा बहुवचन क्रिया खेल्छन् प्रयोग गर्नु पर्दथ्यो ।

तेस्रो वाक्यमा विद्यार्थीले प्रथम पुरुष एकवचन कर्ता मसँग तृतीय पुरुषको क्रिया गर्छ प्रयोग गरेका छन् । उक्त वाक्यमा कर्ता र क्रियाको पुरुष सङ्गति नमिलेकोले त्रुटिपूर्ण रहेको छ । त्यस वाक्यमा म कर्ताअनुसार प्रथमपुरुषको एकवचन क्रिया गर्छु प्रयोग गर्नु पर्दथ्यो । त्यसैगरी चौथो वाक्यमा आदारवाची कर्ता शिक्षक सँग अनादरवाची क्रिया पढाउँछ प्रयोग भएकोले कर्ता क्रियाको आदार सङ्गति नमिलाएर विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । सो वाक्यमा कर्ता आदारवाची भएकोले आदारवाची क्रिया पढाउनु हुन्छ प्रयोग गर्नु पर्दथ्यो ।

कर्ता र क्रियाको सङ्गतिमा ६७.५ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । उनीहरूमध्ये कर्ता र क्रियाको लिङ्ग सङ्गतिमा ७० प्रतिशत, वचन सङ्गतिमा ७० प्रतिशत, पुरुष सङ्गतिमा ६० प्रतिशत तथा आदर सङ्गतिमा ७० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको देखिन्छ ।

४.२.२ कर्म र क्रियाको सङ्गति

कर्मवाच्य भएको वाक्यमा कर्म क्रियाको लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा सङ्गति हुन्छ । कर्म जुन लिङ्ग, वचन, पुरुष आदरमा हुन्छ, क्रिया पनि त्यही लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा हुनु कर्म र क्रियाको सङ्गति हो । विद्यार्थीहरूले कर्म र क्रियाको सङ्गतिमा प्रशस्त त्रुटि गरेको भेटियो ।

जस्तै:

- क) (बाबुद्वारा) छोरी पिटियो ।
- ख) (ऊद्वारा) हामी ठगिन्छन् ।
- ग) (मबाट) धेरै कलम किनियो ।
- घ) (चोरद्वारा) तपाईं लुटियो ।

विद्यार्थीका उत्तरपुस्तिका परीक्षण गर्दा माथिका त्रुटिपूर्ण वाक्यहरू भेटिएका हुन । उल्लेखित पहिलो कर्मवाच्यको वाक्यमा छोरी स्त्रीलिङ्गको कर्मसँग पिटियो पुलिङ्गी क्रिया प्रयोग भएकोले कर्म र क्रियाको लिङ्ग सङ्गति मिलेको छैन । त्यसैले उक्त वाक्यमा विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । त्यस वाक्यमा छोरी कर्मसँग स्त्रीलिङ्गी क्रिया पिटिई वा पिटिइन् प्रयोग गर्नु पर्दथ्यो । यसैगरी दोस्रो वाक्यको कर्म हामी र क्रिया ठगिन्छन् को बीचमा पुरुष सङ्गति मिलेको छैन । प्रथम पुरुषको कर्म हामीसँग प्रथमपुरुषको बहुवचन क्रिया ठगिन्छौं प्रयोग गर्नुपर्दथ्यो । यसरी बहुवचनसँग एकवचन क्रिया किनियो प्रयोग गरेका छन् । यस वाक्यमा कर्म र क्रियाको वचन सङ्गति मेल नभएकाले त्रुटि हुन पुगेको छ । यहाँ बहुवचनको कर्म धेरै कलमसँग बहुवचन

क्रिया किनियो प्रयोग गर्नुपर्दथ्यो । चौथो वाक्यको कर्म तपाईं आदरवाची रहेको छ तर विद्यार्थीले अनादरवाची क्रिया लुटियो प्रयोग गरेका छन् । उक्त कर्मवाच्यको वाक्यमा कर्म र क्रियाको आदर सङ्गतिमा त्रुटि भएको छ । यहाँ आदरवाची कर्म तपाईंसँग आदरवाची क्रिया लुटिनु भयो प्रयोग गर्नु पर्दथ्यो । यसप्रकार विद्यार्थी कर्म र क्रियाको सङ्गतिमा त्रुटि गरेका छन् ।

तथ्याङ्कको आधारमा कर्म र क्रियाको सङ्गतिमा ७० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको पाइयो । जसमध्ये लिङ्ग सङ्गतिमा ८० प्रतिशत, वचन सङ्गतिमा ८० प्रतिशत, पुरुष सङ्गतिमा ४० प्रतिशत तथा आदर सङ्गतिमा ८० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् ।

४.२.३ विशेषण र विशेष्यको सङ्गति

विशेषण र विशेष्य (नाम) का बीचमा लिङ्ग वचन र आदरको सङ्गति हुन्छ । विशेष्य (नाम) को लिङ्ग, वचन र आदरअनुसारको विशेषणको लिङ्ग, वचन, आदर हुनु नै विशेषण र विशेष्य (नाम) को सङ्गति हो । विद्यार्थीहरूले विशेषण र विशेष्यको सङ्गतिमा पर्याप्त त्रुटि गरेको देखिन्छ, जस्तै:

- क) अग्लो केटी
- ख) गोरो मानिसहरू
- ग) बाठो दाजु

माथिको पहिलो उदाहरणमा केटी विशेष्य (नाम) स्त्रीलिङ्गी र अग्लो विशेषण पुलिङ्गी प्रयोग गरिएको छ । यहाँ विशेष्य र विशेषणको लिङ्ग सङ्गतिमा त्रुटि भएको छ । केटी विशेष्य स्त्रीलिङ्गी भएकोले स्त्रीलिङ्गी विशेष अग्ली प्रयोग गर्नु पर्दथ्यो । दोस्रो उदाहरणमा विशेष्य (नाम) मानिसहरू बहुवचन भए पनि विशेषण गोरा एकवचन प्रयोग भएकोले वचन सङ्गतिमा त्रुटि देखिन्छ । यहाँ मानिसहरू बहुवचन विशेषण गर्नु पर्दथ्यो ।

तेस्रो उदाहरणमा बाठो अनादरवाची विशेषण र दाजु सामान्य आदरवाची विशेष्य (नाम) प्रयोग गरिएको छ । यहाँ विशेष्य र विशेषणको आदर सङ्गति मिलेको छैन । सामान्य आदरवाची विशेष्य दाजुसँग सोही आदर जनाउने विशेषण बाठा प्रयोग गर्नु पर्दथ्यो । यसरी विद्यार्थीले विशेषण र विशेष्यको सङ्गतिमा त्रुटि गरेका छन् ।

तथ्याङ्क अनुसार विशेषण र विशेष्यको सङ्गतिमा ६० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् । तिनमा लिङ्ग सङ्गतिमा ५० प्रतिशत, वचन सङ्गतिमा ६० प्रतिशत तथा आदर सङ्गतिमा ७० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन् ।

४.२.४ भेदक र भेद्यको सङ्गति

षष्ठी विभक्ति चिह्न (को, का, की, रो, नो, ना, नी) लागेर बनेको नामिक शब्द भेदक हो, जसले विशेषणात्मक कार्य गर्छ। भेदकले जसको बयान गर्छ, त्यो शब्द नै भेद्य हो र भेद्यका बीच लिङ्ग, वचन र आदरमा सङ्गति हुन्छ। विद्यार्थीले भेदक र भेद्यको सङ्गतिमा त्रुटि गरेका छन्, जस्तै:

- क) तिम्रो बहिनी
- ख) आफ्नो सामानहरू
- ग) मेरो दाजु

माथिको पहिलो उदाहरणमा पुलिङ्गको भेदक तिम्रो र स्त्रीलिङ्गी भेद्य बहिनी प्रयोग भएको छ, जसमा भेदक र भेद्यको लिङ्ग सङ्गतिमा त्रुटि भएको छ। यहाँ स्त्रीलिङ्गी भेद्य बहिनीसँग स्त्रीलिङ्गी भेदक तिम्री प्रयोग गर्नु पर्दथ्यो। दोस्रो उदाहरणमा आफ्नो एकवचन भेदक र सामानहरू बहुवचन भेद्य प्रयोग गरिएकाले त्रुटिपूर्ण भएको छ। यस उदाहरणमा बहुवचन भेद्य सामानहरू सँग बहुवचन भेदक आफ्ना प्रयोग गर्नु पर्दथ्यो। तेस्रो उदाहरणमा सामान्य आदरवाची भेद्य दाजुसँग अनादरवाची भेदक मेरो प्रयोग गरिएको छ। उक्त उदाहरणमा भेदक र भेद्यको आदार जनाउने भेदक मेरा प्रयोग गर्नु गरिएको छ। यहाँ सामान्य आदरवाची भेद्य दाजुसँग सोही आदर जनाउने भेदक मेरा प्रयोग गर्नु पर्दथ्यो। यसरी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको प्रयोगमा भेदक र भेद्यको सङ्गतिमा त्रुटि गरेको देखिन्छ।

तथ्याङ्कअनुसार भेदक र भेद्यको सङ्गतिमा ६३.३३ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन्। जसमध्ये लिङ्ग सङ्गतिमा ६० प्रतिशत, वचन सङ्गतिमा ७० प्रतिशत र आदर सङ्गतिमा ६० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन्।

४.२.५ नाम र सर्वनामको सङ्गति

नाम र सर्वनामको वचन र आदरमा सङ्गति हुन्छ। नामको वचन र आदर अनुरूप सर्वनामको वचन र आदरको सङ्गति हुनुपर्दछ। विद्यार्थीहरूले नाम र सर्वनामको सङ्गतिमा प्रशस्त त्रुटि गरेको देखिन्छ। जस्तै:

- क) साथीहरूले परिश्रम गरे, ऊ सफल भए।
- ख) दिदी आइन्, उसले गीत गाइन्।

माथिको पहिलो वाक्यमा साथीहरू बहुवचन नामको सट्टामा ऊ एकवचन सर्वनाम प्रयोग भएको छ। यहाँ नाम र सर्वनामको वचन सङ्गति नमिलेर त्रुटि भएको छ। साथीहरू बहुवचन नामको सट्टामा उनीहरू बहुवचन सर्वनाम प्रयोग गर्नु पर्दथ्यो।

त्यसैगरी दोस्रो वाक्यमा दिदी समान्य आदरवाची नामको सट्टामा उसले अनादरवाची सर्वनाम प्रयोग भएको छ। यस वाक्यमा नाम र सर्वनामको आदर सङ्गति त्रुटि भएको छ। समान्य आदरवाची नाम दिदीको सट्टामा उनले समान्य आदरवाची सर्वनाम नै प्रयोग गर्नु पर्दथ्यो। यसरी विद्यार्थीले नाम र सर्वनामको सङ्गतिमा त्रुटि गरेको देखिन्छ।

तथ्याङ्क अनुसार ५० प्रतिशत र आदर सङ्गतिमा त्रुटि गरेका छन्। उनीहरूमध्ये वचन सङ्गतिमा ४० प्रतिशत र आदर सङ्गतिमा ६० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन्।

४.३ मैथिली भाषामा सङ्गति व्यवस्था

नेपालको तराई क्षेत्रका विभिन्न स्थानमा बोलिने मैथिली भाषामा एकरूपता भेटिँदैन। भौगोलिक क्षेत्रका आधारमा यस भाषामा विविधता पाइन्छ। मध्य र पश्चिम तराईमा बोलिने मैथिली भाषा र पूर्वी तराईमा बोलिने मैथिली भाषामा निकै विविधता रहेको छ। यस क्षेत्रका मैथिलीहरूले प्रयोग गर्ने मैथिली भाषासँग नजिक रहे पनि भिन्नता पाइन्छ। यहाँ सुनसरी जिल्लामा बोलिने मैथिली भाषाको सङ्गति व्यवस्थाबारे सङ्क्षेपमा चर्चा गरिन्छ :

४.३.१ कर्ता र क्रियाको सङ्गति

नेपाली भाषामा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका दृष्टिले कर्ता र क्रियाको सङ्गति गरिन्छ। स्थलतग अध्ययनमा यस क्षेत्रको मैथिली भाषामा कर्ता र क्रियाको सङ्गति निम्नबमोजिम पाइयो:

लिङ्गगत

यहाँ बोलिने मैथिली भाषामा कर्ता र क्रियाको लिङ्गगत सङ्गति व्यवस्था रहेको पाइएन, जस्तै:

भाइ बजार गेलौं। (भाइ बजार गयो)

बहिन बजार गेलौं। (बहिनी बजार गइन्)

यसरी कर्ताको लिङ्ग परिवर्तन भए पनि माथिका वाक्यमा क्रियाको लिङ्ग परिवर्तन नभएकाले यस भाषामा कर्ता र क्रियाको लिङ्गगत सङ्गति व्यवस्था नरहेको देखिन्छ।

वचनगत

यस भाषामा कर्ता र क्रियाको वचनका आधारमा पनि सङ्गति व्यवस्था पाइएन, जस्तै:

हम भात खेबै । (म भात खान्छु)

हमसब भात खेबै । (हामी भात खान्छौं)

माथिको पहिलो वाक्यमा एकवचन कर्ता हमसँग खेबै क्रिया प्रयोग भएको छ भने बहुवचन कर्ता हमसबसँग पनि खेबै क्रिया प्रयोग भएकोले यहाँ क्रियाको वचन एउटै रहने प्रष्ट भएको छ ।

पुरुषगत

यस भाषामा पुरुषका आधारमा कर्ता र क्रियाको सङ्गति व्यवस्था नेपाली भाषाको भैँ रहेको पाइयो, जस्तै:

ऊ क्रिकेट खेलै । (ऊ क्रिकेट खेल्छ)

हम क्रिकेट खेल्बौ । (म क्रिकेट खेल्छु)

माथिका वाक्यमा कर्ताको पुरुष परिवर्तन हुँदा क्रिया पनि परिवर्तन भएको देखिन्छ । ऊ तृतीय पुरुषको कर्तासँग खेलै क्रिया र हम प्रथम पुरुषको कर्तासँग खेल्बौ क्रिया प्रयोग भएकाले कर्ता र क्रियाको पुरुषगत सङ्गति व्यवस्था रहेको पाइन्छ ।

आदरगत

यस क्षेत्रको मैथिली भाषामा कर्ता र क्रियाको आदरगत सङ्गति व्यवस्था रहेको पाइयो, जस्तै:

तुँ इमान्दार छी । (तँ इमान्दार छस्)

आहाँ इमान्दार छिए । (तपाईँ इमान्दार हुनुहुन्छ)

माथिको पहिलो वाक्यमा तुँ अनादरवाची कर्तासँग छी क्रिया र आहाँ आदरवाची कर्तासँग छिए क्रिया प्रयोग भएकोले कर्ता र क्रियाको आदरगत सङ्गति व्यवस्था रहेको देखिन्छ ।

४.३.२ कर्म र क्रियाको सङ्गति

यहाँको मैथिली भाषामा कर्मवाच्यको वाक्य प्रयोग नगरिने भएकोले यस भाषामा कर्म र क्रियाको सङ्गति नरहेको पाइयो ।

४.३.३ विशेषण र विशेष्यको सङ्गति

यस भाषामा विशेष र विशेष्यको सङ्गति व्यवस्था यसप्रकार रहेको पाइयो:

लिङ्गगत

यस क्षेत्रको मैथिली भाषामा लिङ्गगत आधारमा विशेषण र विशेष्यको सङ्गति व्यवस्था नरहेको पाइयो, जस्तै: चिकन लड्की (राम्मी केटी)

चिकन लड्का (राम्मी केटी)

माथिका उदाहरणमा स्त्रीलिङ्गी विशेष्य लड्की र पुलिङ्गी विशेष्य लड्कासँग एउटै विशेषण चिकन प्रयोग गरिएकाले विशेषण र विशेष्यको लिङ्गगत सङ्गति व्यवस्था नरहेको देखिन्छ ।

वचनगत

यस भाषामा विशेषण र विशेष्यको वचनगत सङ्गति व्यवस्था निम्न प्रकार रहेको पाइयो, जस्तै:

बड्का गाछ्छा (अग्लो रुख)

बड्काबड्का गाछ्छा (अग्ला रुख)

माथिका उदाहरणमा एकवचन विशेषण बड्का र बहुवचन विशेषण बड्काबड्का प्रयोग भएकाले विशेष्यको वचन अनुरूप विशेषणको वचन निर्धारण हुने सङ्गति व्यवस्था रहेको पाइन्छ ।

आदरगत

यस भाषामा आदरका आधारमा विशेषण र विशेष्यको सङ्गति व्यवस्था रहेको पाइएन, जस्तै: चलाक भाइ (बाठो भाइ)

चलाक भइया (बाठो दाइ)

माथिका उदाहरणमा अनादरवाची विशेष्य भाइ र आदरवाची विशेष्य भइयासँग एउटै विशेषण चलाक प्रयोग भएकाले यहाँ आदरगत सङ्गति व्यवस्था देखिएन ।

४.३.४ भेदक र भेद्यको सङ्गति

यहाँ बोलिने मैथिली भाषामा भेदक र भेद्यको सङ्गति व्यवस्था निम्न प्रकार पाइयो:

लिङ्गगत

भेदक र भेद्यको लिङ्गगत सङ्गति व्यवस्था नरहेको पाइयो, जस्तै:

तोहर बहिन (तिम्प्री बहिनी)

तहर भाइ (तिम्पो भाइ)

माथिका उदाहरणमा भेद्य बहिन र भाइसँग एउटै भेदक तोहर प्रयोग गरिएकोले यहाँ भेदक र भेद्यको लिङ्गगत सङ्गति व्यवस्था पाइएन ।

वचनगत

यस भाषामा भेद्य र भेदकको वचनगत सङ्गति व्यवस्था निम्न बमोजिम रहेको पाइयो, जस्तै:

हमर चिज (मेरो सामान)

हमर चिजसब (मेरा सामाहरू)

माथिका उदाहरणमा भेद्यको वचन परिवर्तन भए पनि भेदक हमर नै प्रयोग भएकोले यहाँ वचनगत सङ्गति व्यवस्था पाइएन ।

आदरगत

यहाँ भेदक र भेद्यको आदरगत सङ्गति व्यवस्था यस प्रकार पाइयो, जस्तै:

हमर भाइ (मेरो भाइ)

हमर भइया (मेरो दाइ)

माथिका उदाहरणमा अनादरवाची भेद्य भाइ र आदरवाची भेद्य भइयासँग एउटै भेदक हमर प्रयोग एकाले यस भाषामा भेदक र भेद्यको आदरगत सङ्गति व्यवस्था भेटिएन ।

४.३.५ नाम र सर्वनामको सङ्गति

यस क्षेत्रको मैथिली भाषामा नाम र सर्वनामको सङ्गति व्यवस्था निम्नबमोजिम रहेको पाइयो:

वचनगत

नाम र सर्वनामको वचनका आधारमा सङ्गति व्यवस्था यस प्रकार रहेको पाइयो, जस्तै:

लड्का मेहनती छै, ऊ सफल हेतै । (केटो परिश्रमी छ, ऊ सफल हुन्छ)

लड्कासब मेहनती छै, उसब सफल हेतै । (केटाहरू परिश्रमी छन्, उनीहरू सफल हुन्छन्)

माथिका पहिलो वाक्यमा लड्का एकवचन नामसँग ऊ सर्वनाम तथा दोस्रो वाक्यमा लड्कासब बहुवचन नामसँग उसब बहुवचन सर्वनाम प्रयोग भएकोले यहाँ नाम र सर्वनामको वचनगत सङ्गति व्यवस्था रहेको पाइयो ।

आदरगत

यस भाषामा आदरका आधारमा नाम र सर्वनामको सङ्गति व्यवस्था यसप्रकार रहेको पाइयो, जस्तै:

भाइ एलौ, ऊ भात खेलकौ । (भाइ आयो, उसले भात खायो)

बाबु एलौ, ऊ भात खेलकौ । (बुबा आउनुभयो, उहाँले भात खानुभयो)

माथिको पहिलो वाक्यमा अनादरवाची नाम भाइ तथा दोस्रो वाक्यमा आदरवाची नाम बाबु भए पनि ऊ एउटै सर्वनाम प्रयोग भएकोले यहाँ नाम र सर्वनामको सङ्गति व्यवस्था रहेको पाइएन ।

यस अध्ययनको नतिजा विश्लेषणबाट सुनसरी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको नेपाली भाषा लेखनको अवस्था सन्तोषजनक नरहेको प्रष्ट हुन जान्छ । उनीहरूले पद सङ्गतिको कुनै पक्षमा पनि सन्तोषजनक परिणाम प्राप्त गर्न सकेका छैनन् । यसरी ती विद्यार्थीहरूले त्रुटि गर्नुको मुख्य कारणहरू निम्नानुसार उल्लेख गरिएका छन्:

क) मातृभाषाको प्रभाव

सुनसरीका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरू विद्यालयको कक्षाकोठाभित्र मात्र नेपाली भाषाको प्रयोग गर्दछन् । घर तथा विद्यालय बाहिर उनीहरू प्रायः आफ्नै मातृभाषा प्रयोग गर्दछन् । त्यसकारण उनीहरूले प्रयोग गर्ने नेपाली भाषामा मातृभाषाको प्रभाव रहेको देखिन्छ ।

मैथिली भाषामा क्रियाको प्रायः एउटै रूप पाइन्छ । त्यस भाषामा लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदरका आधारमा क्रियाको रूप परिवर्तन नहुने भएकाले त्यसको असर उनीहरूले प्रयोग गर्ने नेपाली भाषामा भेटिन्छ । विद्यार्थीहरूले आफ्नै मातृभाषाको सङ्गति व्यवस्थाको आधारमा नेपाली लेखन गरेको देखिन्छ । त्यसैले पद सङ्गतिसम्बन्धी त्रुटिहरू गरेका हुन् ।

ख) शिक्षक र शिक्षण विधि

नेपाली भाषा शिक्षण गर्ने शिक्षकले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिक्ने विद्यार्थीप्रति खासै ध्यान दिएको देखिँदैन । एउटै कक्षामा विभिन्न मातृभाषी विद्यार्थीहरू भए पनि उनीहरूको अलगअलग समुह बनाएर शिक्षण गर्ने प्रयास भएको देखिएन । उनीहरूलाई नेपाली सिक्न तप प्रोत्साहन र पृष्ठपोषण प्रदान गर्न शिक्षक चुकेको देखिन्छ । साथै विद्यार्थीहरूका मातृभाषाको

अध्ययन गरी नेपाली भाषासँगको व्यतिरेकी पहिचान गर्ने र सोही बमोजिम शिक्षण गर्ने संस्कारको कमी शिक्षकमा रहेको छ। विद्यार्थीलाई उपयुक्त वातावरणमा बढीभन्दा बढी अभ्यासको मौका प्रदान गर्नुपर्दछ। बहुभाषिक पृष्ठभूमि भएका कक्षामा भाषिक भिन्नतालाई पहिचान गरी शिक्षण गर्नु उपयुक्त हुन्छ।

नेपाली व्याकरणलाई भाषासँगै शिक्षण गर्नुपर्दछ। विद्यालयहरूमा अभै पनि शिक्षकहरूले परम्परागत निगमन विधिबाट नै व्याकरण शिक्षण गरेको पाइन्छ। व्याकरण शिक्षणमा आगमन विधिको प्रयोग कमै मात्रामा भएको देखिन्छ। विद्यार्थीले त्रुटि गर्नुपर्ने मुख्य कारण शिक्षकको क्रियाशीलता र उपयुक्त शिक्षण विधिको प्रयोग नहुनु पनि रहेको छ।

ग) सामाजिक वातावरण

विद्यालयबाहिर भाषाको सिकाइमा सामाजिक परिवेशको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ। विद्यार्थीलाई नेपाली भाषा प्रयोग गर्ने अनुकूल वातावरणको अभावले गर्दा पनि उनीहरूले त्रुटि गरेका हुन्। यहाँको समाजमा कमैले मात्र नेपाली भाषा बोल्दछन्। यसरी विद्यार्थीले समाजमा नेपाली भाषा सिकने र विद्यालयमा सिकेको नेपाली भाषा प्रयोग गर्ने सामाजिक वातावरण नपाएर पनि त्रुटि गरेका हुन्।

घ) पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक

दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली सिकने विद्यार्थीहरूका निमित्त अलग्गै पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था गरिएको छैन। उनीहरूको रुचि र क्षमता अनुकूलको पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकको अभावले पनि विद्यार्थीले त्रुटि गरेका हुन्।

नेपाली मातृभाषी विद्यार्थीसँग एउटै पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकबाट दोस्रो भाषी विद्यार्थीलाई नेपाली शिक्षण र गरिएकाले पनि उनीहरूले गर्ने त्रुटिको मात्रा बढी भएको हो। त्यसैले एउटै पाठ्यक्रममा आधारित एउटै पाठ्यपुस्तकबाट एउटै काक्षाकोठामा राखेर भाषा शिक्षण गर्दा दोस्रो भाषी विद्यार्थीहरूको भाषिक अवस्था तुलनात्मक रूपमा कमजोर देखिएको छ।

ङ) विद्यार्थी

विद्यार्थीले विद्यालयमा सिकेको नेपाली भाषाको प्रयोग विद्यालयबाहिर नगर्नु तथा बारम्बार नेपाली भाषाको प्रयोग गर्ने अभ्यासमा सक्रियता नदेखाएकाले पनि उनीहरूको त्रुटिको मात्रा बढी भएको देखिन्छ। नेपाली भाषाको सिकाइ तथा प्रयोग गर्ने सम्बन्धमा यहाँका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूमा व्यक्तिगत रुचि तथा आकर्षणको अभावले गर्दा पनि उनीहरूले प्रशस्त त्रुटि गरेका हुन्।

च) अभिभावक तथा पारिवारिक भाषिक वातावरण

घर, परिवारमा नेपाली भाषाको प्रयोग नगर्नु तथा विद्यार्थीलाई अनुकूल भाषिक वातावरण दिन अभिभावक चुकेका कारणले गर्दा विद्यार्थीले अत्याधिक त्रुटि गरेका हुन । पारिवारिक वातावरणमा बारम्बार भाषिक अभ्यास गर्न सकेमा तथा अभिभावकहरूबाट पनि भाषा सिक्ने अवसर प्राप्त भएमा त्रुटि न्युनीकरण गर्न सकिन्छ ।

छ) विद्यालय

विद्यालयका प्र.अ., वि.व्य.स., शिक्षक आदिको विशेष प्रयासमा विद्यार्थीको सिकाइमा गुणात्मक सुधार गर्न सकिन्छ । यहाँका कुनै विद्यालयको पनि आफ्नो तर्फबाट प्रभावकारी सिकाइका लागि विशेष प्रयास गरेको पाइएन । त्यसकारण पनि विद्यार्थीहरूले प्रशस्त त्रुटि गरेका हुन् ।

अध्याय पाँच : सारांश तथा निष्कर्ष

५.१ सारांश

सुनसरी जिल्लामा मैथिली समुदायको उल्लेख्य बसोबास रहेको पाइन्छ। यो समुदायको आफ्नै मातृभाषाका रूपमा मैथिली भाषा रहेको छ। यहाँका मैथिली जातिले दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा प्रयोग गर्दछन्। यसैगरी मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषा दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्दछन्। यस क्षेत्रका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको लिखित प्रयोगमा धेरै त्रुटिहरू गर्दछन्। ती त्रुटिहरूमध्ये सङ्गति व्यवस्थामा प्रशस्त त्रुटि गर्दछन्। तिनै मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको लिखित प्रयोगमा गर्ने पद सङ्गतिसम्बन्धी त्रुटिहरूलाई यहाँ समस्याको रूपमा उठाइएको छ। प्रस्तुत शोध अध्ययनमा त्रुटि न्युनीकरण गर्ने उद्देश्यले त्रुटिका पहिचान, वर्गीकरण, कारण तथा निराकरणका उपायहरू सुझाइएका हुन्। यो शोध अध्ययन सुनसरी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको लिखित प्रयोगमा लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा गर्ने त्रुटिहरूमा सीमित रहेको छ। दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा आइपर्ने समस्याहरूको समाधान गर्दै प्रभावकारी नेपाली भाषा सिकाइमा सरोकारवाला सबै पक्षलाई सहयोग पुऱ्याउनु तथा सुझाव प्रस्तुत गर्नु यस अध्ययनको मुख्य पक्ष रहेको छ।

प्रस्तुत अध्ययनमा केही सान्दर्भिक पूर्वकार्यहरूको उपयोग गरिएको छ। ती पूर्वकार्यहरू प्रायः दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषाको प्रायेग सम्बन्धी रहेका छन्। विभिन्न पूर्वकार्यका विधि, सिद्धान्त, प्रक्रिया, पद्धति र निष्कर्षहरू यस अध्ययनका लागि उपयोगी रहेका छन्।

उपयोग गरिएका पूर्वकार्यहरूभन्दा क्षेत्र र विषयवस्तुका हिसाबले प्रस्तुत शोधकार्य मौलिक रहेको छ। यस अध्ययनमा स्थलगत रूपमा तथ्याङ्क सङ्कलन गरी विश्लेषण गरिएको तथा निष्कर्ष निकालिएको छ। प्रस्तुत शोध अध्ययन प्रायोगिक भाषाविज्ञानको त्रुटिविश्लेषणको सिद्धान्त, विधि र प्रक्रियाको उपयोग गरी त्रुटिको वर्गीकरण र विश्लेषण गरिएको छ।

प्रस्तुत अध्ययनमा क्षेत्रीय अध्ययन विधि तथा स्थलगत अध्ययन विधिको प्रयोग गरिएको छ। सम्बन्धित क्षेत्रबाट नमुना सामग्री तथा तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएकाले प्रस्तुत अध्ययन सर्वेक्षणात्मक अनुसन्धान हो। यस अध्ययनमा सुनसरी जिल्लाका सामुदायिक ३ र संस्थागत २ गरी विभिन्न ५ वटा विद्यालयका आठ कक्षामा अध्ययनरत छात्र १० तथा छात्रा १० जना गरी २० जनाका दरले जम्मा १०० जना विद्यार्थीलाई नमुनाको रूपमा छनोट गरिए पनि यहाँका कक्षा आठका सम्पूर्ण मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरू यस अध्ययनका जनसङ्ख्या हुन्।

यादृच्छक नमुना छनोट प्रक्रियामा आधारित यस अध्ययनमा प्रतिनिधि नमुना विद्यार्थीहरूको उत्तरपुस्तिका परीक्षाबाट प्राप्त नतिजाका आधारमा तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ। यहाँ नेपाली मानक व्याकरण अनुसार पद सङ्गतिको सिद्धान्त र प्रयोगको आधारमा तथ्याङ्कको विश्लेषण गरिएको छ। त्यसैगरी वर्णनात्मक विधिको प्रयोगको गरी तथ्याङ्कको व्याख्या गरिएको छ।

प्रस्तुत शोध अध्ययनमा प्राप्त तथ्याङ्कलाई तालिकाको माध्यमबाट प्रस्तुत गरिएको छ। प्राप्त तथ्याङ्कअनुसार कर्ता र क्रियाको सङ्गतिमा ७० प्रतिशत, कर्म र क्रियाको सङ्गतिमा ६७ प्रतिशत, विशेषण र विशेष्यको सङ्गतिमा ६४ प्रतिशत, भेदक र भेद्यको सङ्गतिमा ६५ प्रतिशत, नाम र सर्वनामको सङ्गतिमा ७० प्रतिशत तथा व्याकरणिक कोटिका आधारमा त्रुटिको अवस्था ७१.७५ प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन्। त्यस्तै लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदरका आधारमा पनि विद्यार्थीले अत्याधिक त्रुटि गरेका छन्।

यस अध्ययनका क्रममा प्राप्त तथ्याङ्कबाट सुनसरी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूको नेपाली लेखनको अवस्था सन्तोषजनक नरहेको देखिन्छ। ती विद्यार्थीहरूले अत्याधिक त्रुटि गर्नुपर्ने कारणहरूमा मातृभाषाको प्रभाव, शिक्षकको क्रियाशीलता र उपर्युक्त शिक्षण सामग्री र विधिको छनोट तथा प्रयोगको अभावलाई मान्न सकिन्छ। यसैगरी विद्यार्थीहरूका सामाजिक तथा पारिवारिक भाषिक वातावरण, अभिभावक, पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक, विद्यालय तथा विद्यार्थी स्वयम् पनि त्रुटिका कारण हुन्। सबै पक्षको समन्वयात्मक सक्रियतामा त्रुटि न्युनीकरण गर्न सकिन्छ।

५.२ निष्कर्ष

प्रस्तुत अध्ययनमा सुनसरी जिल्लाका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको लिखित प्रयोगमा पद सङ्गतिसम्बन्धी त्रुटिहरू अनपेक्षित रूपमा धेरै गरेको देखियो:

कर्ता र क्रियाको सङ्गतिमा सहभागी १०० जना परीक्षार्थीहरूमध्ये लिङ्गका आधारमा ८० जना (८० प्रतिशत), वचनका आधारमा ७० जना (७० प्रतिशत), पुरुषका आधारमा ७० जना (७० प्रतिशत) तथा आदरका आधारमा ६० जना (६० प्रतिशत) परीक्षार्थीले त्रुटि गरेका छन्। उनीहरूले स्त्रीलिङ्गी कर्तासँग पुलिङ्गी क्रिया, बहुवचन कर्तासँग एकवचन क्रिया, प्रथम पुरुषको कर्तासँग तृतीय पुरुषको क्रिया तथा आदरवाची कर्तावाची कर्तासँग अनादरवाची क्रिया प्रयोग गरेर त्रुटि गरेका छन्। समग्रमा जम्मा परीक्षार्थीमध्ये ७०.०० प्रतिशत परीक्षार्थीले कर्ता र क्रियाको सङ्गतिमा त्रुटि गरेका छन्।

कर्म र क्रियाको सङ्गतिमा सहभागी १०० परीक्षार्थीमध्ये ८० जना (८० प्रतिशत)ले लिङ्गगत त्रुटि, ७० प्रतिशतले वचनगत त्रुटि, ६५ प्रतिशतले पुरुषगत र ५५ प्रतिशतले आदरगत त्रुटि गरेको देखिन्छ। समग्रमा जम्मा परीक्षार्थीमध्ये ६७.५० प्रतिशत परीक्षार्थीले कर्म र क्रियाको सङ्गतिमा त्रुटि गरेका छन्।

विशेषण र विशेष्यको सङ्गतिमा सहभागी परीक्षार्थी १०० जनामध्ये ७६ जना (७६ प्रतिशत) ले स्त्रीलिङ्गको विशेष्यसँग पुलिङ्गको विशेषण प्रयोग गरेका छन्। त्यसैगरी ६६ जना (६६ प्रतिशत) विद्यार्थीले बहुवचनको विशेष्यसँग एकवचनको विशेषण र ५० जना (५० प्रतिशत) विद्यार्थीले आदरवाची विशेष्यसँग अनादरवाची विशेषण प्रयोग गरेर त्रुटि गरेका छन्। यहाँ औसत ६४.०० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेको देखिन्छ।

भेदक र भेद्यको सङ्गतिमा सहभागी जम्मा १०० जना परीक्षार्थीहरूमध्ये ७७ जना (७७ प्रतिशत)ले लिङ्ग सङ्गतिमा, ६९ जना (६९ प्रतिशत) ले वचन सङ्गतिमा र ४९ जना (४९ प्रतिशत) ले आदरसङ्गतिमा त्रुटि गरेका छन्। जम्मा परीक्षार्थीको ६५.०० प्रतिशत सङ्ख्याले भेदक र भेद्यको सङ्गतिमा त्रुटि गरेका छन्।

नाम र सर्वनामको वचन सङ्गतिमा सहभागी १०० परीक्षार्थीमध्ये ८० परीक्षार्थी (८० प्रतिशत)ले र आदार सङ्गतिमा ६० परीक्षार्थी (६० प्रतिशत)ले त्रुटि गरेका छन्। नाम र सर्वनामको सङ्गतिमा औसत ७० प्रतिशत विद्यार्थीले त्रुटि गरेका छन्।

व्याकरणिक कोटिका आधारमा त्रुटि गर्ने विद्यार्थी १०० मध्ये ८७ जना (८७ प्रतिशत)ले लिङ्गगत त्रुटि, ७९ प्रतिशतले वचनगत त्रुटि, ६६ प्रतिशतले पुरुषगत र ५५ प्रतिशतले आदरगत त्रुटि गरेको देखिन्छ। समग्रमा जम्मा परीक्षार्थीमध्ये ७१.७५ प्रतिशत परीक्षार्थीले व्याकरणिक कोटिका आधारमा त्रुटि गरेका छन्।

५.३ उपयोगिता

भाषा सिकाइको क्रममा त्रुटि हुनु स्वभाविक प्रक्रिया हो। भाषाको शुद्ध प्रयोगका लागि त्रुटिहरूको निराकरण गरिनु पर्छ। दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषाको प्रयोग गर्ने मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले निकै कठिनाइको सामना गरिरहनु परेको छ। नेपाली भाषाको स्तरीय र शुद्ध प्रयोग गर्न सचेतता अपनाउनु पर्ने देखिन्छ। प्रस्तुत शोध अनुसन्धान कार्यको क्रममा गर्नु स्वाभाविक भए पनि हाम्रो नेपाली भाषा शिक्षणको सम्पूर्ण पक्षमा समीक्षा गर्नुपर्ने अवस्था रहेको देखिन्छ। दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा गुणात्मक सुधारका लागि नीति निर्माण तहदेखि कार्यान्वयन तहसम्म सुधारको आवश्यकता देखिन्छ। अतः प्रस्तुत शोध अध्ययनको उपयोगिता निम्नवमोजिम उल्लेख गरिन्छ :

५.३.१ नीतिगत तह

- क) दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिक्ने मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूका लागि विशेष किसिमको पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था गरिनु पर्दछ,
- ख) अधिकांश सामुदायिक विद्यालयमा विषयगत शिक्षकको अभाव रहेको देखिन्छ। हरेक विद्यालयमा अनिवार्य रूपले नेपाली भाषा शिक्षकको व्यवस्था गरिनु पर्दछ,
- ग) कतिपय विद्यालयहरूमा तालिम अप्राप्त विषय शिक्षकहरूले शिक्षण गरिरहेको अवस्था छ। नेपाली भाषाको शिक्षणमा तालिम प्राप्त शिक्षकको व्यवस्था गरिनु पर्दछ,
- घ) तालिम प्राप्त शिक्षकहरूलाई पनि समयसमयमा पुनर्ताजकी तालिम दिन आवश्यक देखिन्छ। साथै विशेषज्ञहरू सहित शिक्षकलाई सहभागी गराई गोष्ठी र सेमिनार गर्नुपर्ने देखिन्छ,
- ङ) नेपाली भाषालाई दोस्रो भाषाका रूपमा सिक्ने विद्यार्थीहरूका लागि सोही मातृभाषी शिक्षकलाई नेपाली भाषा शिक्षक बनाउन सके सिकाइमा प्रभावकारिता ल्याउन सकिन्छ,
- च) दोस्रो भाषी विद्यार्थीहरूका लागि नेपाली भाषा सम्बन्धी विशेष कक्षाको व्यवस्था गरिनुपर्दछ,
- छ) कक्षा आठको नेपाली पाठ्यपुस्तकमा व्याकरणसम्बन्धी अभ्यास अपर्याप्त देखिन्छ। त्यसैले पाठ्यपुस्तक परिमार्जन गरी व्याकरणसम्बन्धी अभ्यास थप गर्नु पर्ने देखिन्छ,
- ज) नेपाली पाठ्यपुस्तकमा समाविष्ट व्याकरणमा सैद्धान्तिक ज्ञानलाई भन्दा प्रयोग र अभ्यासलाई बढी प्राथमिकता दिनुपर्ने देखिन्छ,
- झ) शिक्षकको कार्यदक्षताको आधारमा दण्ड पुरस्कारको व्यवस्था गरिनु पर्दछ।

५.३.२ कार्यान्वयन तह

- क) शिक्षकले विद्यार्थीहरूका मातृभाषाको वाक्य संरचनाको नेपाली भाषाको समता र व्यतिरेक पहिचान गरी त्यसैको आधारमा नेपाली भाषा शिक्षणको प्रयास गर्नु पर्दछ।
- ख) भाषा सीपमूलक हुने भएकाले दोस्रो भाषी विद्यार्थीहरूले गर्ने त्रुटिहरूको पहिचान गरी निराकरणका लागि अभ्यास र पुनरावृत्तिमा जोड दिनु पर्दछ।
- ग) विद्यालयभित्र र विद्यालय बाहिर नेपाली भाषा प्रयोग गर्न विद्यार्थीहरूलाई प्रोत्साहित गर्नु पर्दछ।
- घ) भाषिक सीपहरूसँग सम्बन्धित सहकार्यकलापहरू समयसमयमा सञ्चालन गरिनु पर्दछ।

- ड) नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा व्याकरण शिक्षकलाई बढी जोड दिनु पर्ने देखिन्छ ।
- च) नेपाली भाषा शिक्षण गर्दा कक्षामा दोस्रो भाषी विद्यार्थीको अलग्गै समुह निर्माण गरी क्रियाकलाप गराउने प्रयास गर्नु पर्दछ ।
- छ) नेपाली भाषा शिक्षणमा परम्परागत प्रवचन विधि त्यागेर विद्यार्थी केन्द्रित विधिहरूको प्रयोगमा जोड दिनुपर्दछ ।
- ज) अन्य विषयका शिक्षकहरूले पनि विद्यार्थीहरूलाई शुद्ध नेपाली भाषाको प्रयोग गर्न प्रेरित गर्नु पर्दछ ।
- झ) विद्यार्थीले पनि स्तरीय र शुद्ध नेपाली भाषा सिकने तत्परता देखाउनु पर्दछ ।
- ञ) विद्यालयले अनुकूल भाषिक वातावरण निर्माण गर्नु पर्दछ ।
- ट) घर, परिवार तथा समाजले पनि नेपाली भाषाको प्रयोगलाई प्राथमिकता दिनु पर्दछ ।

५.३.३ आगामी अनुसन्धानका लागि शीर्षकहरू

अनुसन्धान कार्य एउटा गहन वस्तुपरक अध्ययन हो । प्रस्तुत शोध अध्ययनमा उल्लेख गरिएका समस्या तथा सुझावहरू मात्र यस क्षेत्रका दोस्रो भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको प्रयोगमा गर्ने त्रुटि निराकरणका लागि पर्याप्त नहुन सक्छन् । त्यसैले यस क्षेत्रमा यस्ता विषयवस्तुमा आधारित भएर आगामी दिनमा गर्न सकिने अनुसन्धान कार्यका लागि सम्भावित शोध शीर्षकहरू तल उल्लेख गरिन्छ ।

- क) कक्षा आठका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वर्णविन्यासमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन,
- ख) सुनसरी जिल्लाका दश कक्षामा अध्ययनरत मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण,
- ग) सुनसरीका कक्षा आठमा मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन,
- घ) सुनसरी माध्यमिक तह पुरा गरेका मैथिली मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको सङ्गति व्यवस्थामा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन,
- ड) सुनसरी कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको लिखित प्रयोगमा गर्ने वर्णविन्याससम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन ।

सन्दर्भ सामग्री

- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०६२), **समसामयिक नेपाली व्याकरण**, काठमाडौं: विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- अधिकारी, हेमाङ्गराज (२०६२), **सामाजिक तथा प्रायोगिक भाषाविज्ञान**, काठमाडौं: रत्न पुस्तक भण्डार ।
- के.सी. गङ्गाबहादुर, (२०५५), **सुर्खेत जिल्लाका पाँच कक्षा उत्तीर्ण मगर भाषी विद्यार्थीहरूमा पाइने त्रुटिहरूको अध्ययन**, (अप्रकाशित एम.एड. शोधपत्र), कीर्तिपुर: त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।
- गुरागाईं, मोहनप्रसाद (२०६७), **भरौल गा.वि.स. क्षेत्रका कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको लिखित प्रयोगमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन** (अप्रकाशित एम.एड. शोधपत्र), इटहरी: जनता बहुमुखी क्याम्पस ।
- जनक शिक्षा सामग्री केन्द्र (२०६८), **कक्षा आठको नेपाली पाठ्यपुस्तक** ।
- ढुङ्गेल, भोजराज र दुर्गाप्रसाद दाहाल (२०६६), **प्रायोगिक भाषाविज्ञान**, काठमाडौं: एम. के. पब्लिसर्स एण्ड डिष्ट्रिब्युटर्स ।
- नेपाल, गोविन्दप्रसाद, (२०६६), **कक्षा पाँच पूरा गरेका दनुवारी भाषी विद्यार्थीको नेपाली वर्णविन्यास र पदसङ्गतिसम्बन्धी त्रुटिहरूको अध्ययन**, (अप्रकाशित एम.एड. शोधपत्र), कीर्तिपुर: त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।
- बन्धु, चूडामणि (२०३४), **अनुसन्धान तथा प्रतिवेदन लेखन**, काठमाडौं: रत्न पुस्तक भण्डार ।
- बराल, कृष्णहरि र नेत्र एटम (२०६६), **अनिवार्य नेपाली व्याकरण अभिव्यक्ति र अभ्यास**, काठमाडौं: विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- बानियाँ, शेरबहादुर, (२०६०), **कक्षा पाँचमा अध्ययनरत राई मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण**, (अप्रकाशित एम.एड. शोधपत्र), कीर्तिपुर: त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।
- बाँनिया, डोलबहादुर (२०६६), **कक्षा आठका मोरङ जिल्ला अन्तर्गतका सुन्दरपुर र दुलारी गा.वि.स. क्षेत्रका मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको वर्णविन्यास, चिह्न प्रयोग र सङ्गति व्यवस्थामा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन** (अप्रकाशित एम.एड. शोधपत्र), मोरङ: सुकुना बहुमुखी क्याम्पस, त्रिभुवन विश्वविद्यालय ।

- भट्टराई, रामप्रसाद (२०६५), **भाषिक अनुसन्धान विधि**, काठमाडौं: शुभकामना प्रकाशन ।
- मरहठ्ठा, शिवराम (२०६५), **चितवन जिल्लाका सरकारी विद्यालयमा कक्षा नौमा अध्ययन गर्ने मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले वर्णविन्यासका क्षेत्रमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन** (अप्रकाशित एम.एड शोधपत्र), काठमाडौं: ताहाचल क्याम्पस ।
- मिश्र, सुशीलादेवी (२०५६), **कक्षा पाँच उत्तीर्ण मैथिलीभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली वाक्य गठनमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण** (अप्रकाशित एम.एड शोधपत्र), काठमाडौं: ताहाचल क्याम्पस ।
- यादव, अशोककुमार (२०५९), **कक्षा आठमा अध्ययनरत मैथिली भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली उच्चारणमा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन** (अप्रकाशित एम.एड शोधपत्र), कीर्तिपुर: ताहाचल क्याम्पस ।
- लामिछाने, यादवप्रकाश र अन्य (२०६२), **प्रायोगिक भाषाविज्ञान**, काठमाडौं: भुँडीपुराण प्रकाशन ।
- लामिछाने, यादवप्रकाश र अन्य (२०६९), **भाषिक अनुसन्धान विधि**, काठमाडौं: विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
- शिवाकोटी, बलराम (२०४८), **माध्यमिक तहमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीले वर्णविन्यास गर्ने त्रुटिविश्लेषण : एक अध्ययन** (अप्रकाशित एम.एड शोधपत्र), काठमाडौं: कीर्तिपुर क्याम्पस ।
- ज्ञवाली, रामप्रसाद (२०६७), **उच्च माध्यमिक नेपाली व्याकरण**, काठमाडौं: भुँडीपुराण प्रकाशन ।

परिशिष्ट-एक : प्रश्नपत्रको नमूना

तलका सबै प्रश्नको उत्तर लेख्नुहोस् ।

विद्यार्थीको नाम :

विद्यालयको नाम:

समय : १:३० घण्टा

१. कोष्ठकमा दिइएका शब्दहरूमध्ये ठीक शब्द खाली ठाउँमा भर्नुहोस् :

क) शिक्षक पाठ..... । (पढाउँछ, पढाउँछौ, पढाउँछौं, पढाउनुहुन्छ)

ख) धेरै कलमहरू..... । (किनिए, किनियो, किनिई)

ग) हामी देशलाई धेरै माया । (गर्छ, गछौं, गर्छन्)

घ) साथीहरू क्रिकेट..... । (खेल्छ, खेल्छन्, खेल्छस्)

ङ) बहिनी बजार । (गइन्, गयो, गए)

२. जोडा मिलाउनुहोस् :

खण्ड क	खण्ड ख
अग्ली	साथी
कालो	दाजु
गोरा	केटी
बाठा	मानिसहरू
मेरो	केटो
	गाई

३. ठीक/बेठीक छुट्याउनुहोस् :

क) म गृहकार्य गर्छ । ()

ख) बाबुद्वारा छोरी पिटियो । ()

ग) तिम्री बहिनी राम्री छिन् । ()

घ) साथीहरूले परिश्रम गरे । ()

ङ) ऊ सफल हुन्छन् । ()

४. कोष्ठकमा दिइएको सङ्केतको आधारमा वाक्य परिवर्तन गर्नुहोस् :

क) छोरो रुन्छ । (स्त्रीलिङ्ग)

ख) घर भत्कियो । (बहुवचन)

ग) तिम्री बजार जान्छौ । (प्रथम पुरुष)

घ) तँ मिलनसार छस् । (आदरवाची)

ङ) चराहरू आकाशमा उडे । (एकवचन)

च) चोरले तपाईंलाई लुट्यो । (कर्मवाच्य)

छ) हामी सम्पतिलाई महत्त्व दिन्छौं । (तृतीय पुरुष)

ज) बेहुली हाँसिन् । (पुलिङ्ग)

झ) केटो विदेश जान्छ । (बहुवचन)

ञ) खेलाडीहरू मिहिनेती छन् । (एकवचन)

५. तलका सर्वनामहरूलाई वाक्यमा प्रयोग गर्नुहोस् :

म, हाम, तँ, तिमी, तपाईं, तिमीहरू

तपाईंहरू, त्यो, ऊ, उनीहरू

६. निम्न लिखित प्रश्नहरूको एकएक वाक्यमा उत्तर दिनुहोस् ?

क) देवकुमारी थापाले किन बाल साहित्यको पुस्तक लेख्न थालिन ?

ख) द्रोणको विवाह को सँग भयो?

ग) के गरेमा वातावरणको संरक्षण हन्छ?

घ) कम्प्युटरलाई किन मानव मस्तिष्क सँग तुलना गरिन्छ ?

ङ) नेपाली संस्कृतिका मूल मन्त्र के हुन् ?

६. तलका मध्ये कुनै एक शीर्षकमा १०० शब्दमा नघटाइ निबन्ध लेख्नुहोस् :

क) विद्यालय शान्तिक्षेत्र

ख) म र मेरो कर्तव्य

ग) मेरो जीवनको लक्ष्य

धन्यवाद !